

CUMHURİYET DÖNEMİ SPOR ADAMLARINDAN: BURHAN FELEK

L. Hilal AKGÜL*

I. Giriş

Bu yazı kapsamında, Cumhuriyet dönemine damgasını vuran önemli isimlerden Burhan Felek'i incelemeye çalışacağız. Burhan Felek, 93 yıllık uzun yaşamı içinde, pek çok ilke ve yine pek çok başarılı çalışmaya imza atmış bir kişi. Kamuoyunda, daha çok, 'gazeteci' ve 'köşe yazarı' kimliğiyle tanınıyor. Türk sporunun kurumsallaşmasına ve uluslararası spora eklenmesine yönelik çalışmalarıysa çoğu kez kamuoyunun dikkatinden kaçıyor.

Biz, bu çalışma çerçevesinde, ağırlıklı olarak, Burhan Felek'in Türk sporuna olan katkıları üzerinde durmayı yeğleyeceğiz. Ancak, onun bu katkılarının net olarak anlaşılabilmesi için, öncelikli olarak, Türk sporunun temel dönüşüm noktalarının ortaya konması gerekiyor. Bu nedenle, Türk Devrimi'nin Osmanlı'dan devraldığı spor mirası, bu mirasın nasıl ve hangi amaçlarla dönüştürüldüğü, çalışmamızın ilk bölümünü oluşturacak. Başka bir deyişle, çalışmamızın ilk bölümünde Cumhuriyet dönemi Türk spor tarihine ilişkin bir özet vereceğiz. Bu özet, Burhan Felek'in yaşamının pek çok noktasıyla kesişecek; çünkü, Cumhuriyet dönemi Türk spor tarihine ilişkin tüm önemli girişimlerde, kurumsallaşma ve Türk sporunu uluslararası spora eklemendirme çabalarında, Burhan Felek hep ön saflarda görülecek.

II. Türk Devrimi ve Spor

A) Sporun Siyasal Bir Araç Olarak Kullanımı

Spor, pek çok kaynakta, 'oyun, oyalanma, eğlenme, işten uzaklaşma' olarak tanımlanır. Ancak, bu tanım, doğru unsurlar içermekle birlikte, yetersiz

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türk Devrim Tarihi Araştırma Merkezi

kalmaktadır. Bireysel ya da toplu olarak boş zamana uygulanan¹ sporu, insanoğlunun doğayla savaşımının bir 'benzetim'i olarak ele alabiliriz. İnsanoğlu, doğayla olan savaşımı sırasında kazandığı ana bedensel becerileri, geliştirdiği araçlı – araçsız bedensel savaşım yöntemlerini, belli kurallar çerçevesinde ve 'spor' adı altında tekrarlar. İnsanoğlunun toplumla olan ve işbölümüne dayanan ilişkileri de bu benzetim çerçevesinde ve yine spor adı altında tekrarlanır². Spor adını alan bu tekrarlamalar, her ne kadar bir savaşımı simgelese de ve yine her ne kadar rekabete ve kazanmaya yönelik olsa da, özünde barış içindir, barışçıdır.

Sporun, bireysel, toplumsal, ekonomik ve siyasal, pek çok yararından söz edebiliriz. Spor, bireyin bedensel ve tinsel (ruhsal) gelişiminin sağlıklı ve çabuk bir biçimde tamamlanması, tamamlandıktan sonra da korunması aşamasında önemli bir etkindir; ayrıca bireyin sosyalleşmesi ve iyi ahlak sahibi olması noktasında da olumlu katkılarda bulunur. Sporun toplumsal açıdan yararları, farklı toplumsal grupların kaynaşması ve toplumsal dayanışmanın artması bağlamında değerlendirilmekte; ekonomiye olan katkıları da spor turizmi ve spor sanayi çerçevesinde ele alınmaktadır. Sporun, siyasal açıdan yararlarıysa, ülkelerin tanıtımı ve uluslararası barışın oluşturulması – korunması kapsamında düşünülmektedir. Ancak spor, bu olumlu işlevlerinin yanı sıra, zaman zaman olumsuz kimi kullanımlara da konu olmaktadır.

Yukarıda sporun siyasal açıdan yararlarını, ülkelerin tanıtımı ve uluslararası barışın oluşturulması – korunması açısından ele almıştık. Sporun bu noktadaki olumlu rolünü doğrulayan pek çok önemli örneğin bulunduğunu da bu vargiya ekleyebiliriz. Ancak, gözden kaçırılmaması gereken, sporun siyasal açıdan, olumsuz anlamda da kullanılmaya uygun bir araç olduğudur. Bu tip kullanımların ilki 'afyon' benzetmesi kapsamında incelenebilir. Bunun en önemli örneğiysen, Antonio Salazar'ın Portekiz'de 40 yıl süren dikta rejiminin başarısını (!) 3 F'le açıklamasıdır. Salazar, kendi deyişiyle, Portekiz'i bu 40 yılda fiesta, fadima ve 'futbol'la yönetmiştir. Bu konudaki bir diğer örnek de Francisco Franco'nun, Bernabeu Stadyumu için '150 bin kişilik uyku tulumu' benzetmesi yapmasıdır. Bu örnekler çarpıcı olması bağlamında seçilmiştir ve 'sert'tir. Ancak daha yumuşatılmış biçimlerde, sporun afyon etkisinin, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde

¹ Sporun insanoğlunun boş zaman yaratabilmesine paralel olarak geliştiği önemli bir saptamadır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken, günümüzde sporun, sporcu için, çoğunlukla, boş zaman uğraşı değil, işin kendisi olduğudur.

² Spor tanımlarıyla ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s. 27 – 59

sıkça kullanıldığını söyleyebiliriz. Elbette sporun özü ve amacı kitleleri bir biçimde gerçekleri algılamaktan alıkoymak değildir; ama, sporun bu amaçla kullanıldığı ve kullanılabileceği de altı çizilmesi gereken bir gerçektir.

Sporun olumsuz anlamda, bir diğer kullanımıysa savaş ve şovenliğin emrine verilmesiyle ilgilidir. Bu kullanım daha çok saldırganlık ve yayılmayı doğal ve gerekli sayan devletler tarafından tercih edilir. Çağdaş olimpiyatların kurucusu Baron Pierre de Coubertin'in, sporun gerçek ödevinin, genç insanları savaşa hazırlamak olduğunu belirtmesi, bu açıdan kayda değer bir örnektir. Sporun bu biçimiyle kullanımı, sporun temel öğelerinden biri olan 'barış'ın dışlanması gerektirir. Barışı dışlamış bir sporsa düşünülemez. Ancak, bu, sporun, yukarıda sözü edilen amaç doğrultusunda kullanımını engellememiştir ve engellemektedir³.

Türk Devrimi bağlamında sporla ilgili olarak öncelikle şunu söyleyebiliriz ki, devrimci kadro sporu yukarıda anlatılan iki amaç doğrultusunda da kullanmamıştır. Devrimci kadronun, spordan temel beklentisi, devrimi yeniden üretecek olan yurttaşın yetiştirilmesine ve ülkenin uluslararası ortamda tanıtımının sağlanmasına yöneliktir. Devrimci kadronun bu beklentilerini daha kapsamlı bir biçimde ortaya koymadan önce, Türk Devrimi'nin spor bağlamında Osmanlı'dan nasıl bir miras aldığını saptamak istiyoruz.

B) Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Spor

Osmanlı toplumunun geleneksel yapısı içinde, spor, daha çok 'eğlence' ve 'askeri eğitim' amaçlarıyla ön plana çıkan bedensel etkinlikler olarak gözükiyordu. Söz konusu etkinlikler, daha çok, güreş ve okçuluğu kapsıyor; ancak binicilik, cirit atma ve ağırlık kaldırma gibi etkinliklere de rastlanıyordu. Spor etkinliklerinin türü, geleneksel Osmanlı'nın, sporu genellikle savaş gücünün sürdürülmesiyle ilişkili olarak algıladığı noktasında önemli ipuçları vermektedir. Söz konusu dönemde, iyi ata binen, iyi ok ya da cirit atan, iyi ağırlık kaldıran veya iyi güreşen bir kişinin, aynı zamanda, iyi bir savaş gücü olacağı açıktır⁴. Ancak, geleneksel Osmanlı toplumunda, sporun yalnızca askeri eğitim amaçlı olarak kullanıldığını düşünmek doğru olmaz. Spor, aynı zamanda, geleneksel Osmanlı toplumunun önemli bir eğlence kaynağıdır. Düğünlerde yapılan güreşler, panayırlarda yapılan iddialı güreş karşılaşmaları, huzur güreşleri, sporun eğlence amacını ön plana çıkaran etkinlikler ola-

³ Sporun olumsuz kullanımlarıyla ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, *a.g.e.*, s. 28 – 34. Fişek, spor tanımlarını gruplandırırken, sporun olumsuz kullanımlarına ilişkin bilgi vermektedir.

⁴ bkz. Ergun Hiçyılmaz, *Sporda Batılılaşma Hareketleri*, b.y.y. b.t.y., Pera Orient, s. 8

rak düşünülebilir.

Osmanlı toplumunun bu yapısı içinde sporla – özelde güreşle – ilgili üç önemli kurumdan söz edebiliriz. Bu kurumlardan birincisi pehlivan (spor) tekkeleri, ikincisi de koruyan – korunan (hami – mahmi) sistemidir. Gelişim süreci içinde vakıflara dönüşecek olan pehlivan tekkeleri, günümüz kulüp olgusuna yaklaşan bir yapıya sahiptir ve güreşin Anadolu’da yayılıp gelişmesi aşamasında önemli bir rol oynamıştır. Koruyan – korunan sistemiyse Osmanlı’nın klasik koruma (himaye) kurumlarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Pehlivan tekkelerinin ve koruyan – korunan sisteminin temel işlevi, sporcuları kollamak, gereksinimlerini karşılamak ve karşılaşmalara hazırlamaktır. Geleneksel Osmanlı toplumunda, sporla ilgili bir diğer önemli kurum da Kırkpınar Ağalığı çerçevesinde ele alınabilir. Kırkpınar Ağalığı ve geleneksel Kırkpınar Güreşleri, dönemin koşullarına göre büyük bir organizasyon olarak düşünülmeli ve Osmanlı’da spor organizatörlüğü kurumunun ilk örneği olarak değerlendirilmelidir⁵.

Osmanlı’nın bu geleneksel spor kurumlarının Tanzimat Dönemi’nin başına kadar geçerliliğini yitirmediğini söyleyebiliriz. Ancak, Tanzimat’la birlikte başlayan süreçte bu yapılar önemli ölçüde işlevsizleşmiştir. Söz konusu dönemde, spor tekkelerinin ve koruyan – korunan sisteminin terk edildiği, bir kurum olarak korunmakla birlikte, Kırkpınar Ağalığı’nın eski önemini yitirdiği gözlemlenmiş ve Osmanlı Batı’dan yeni spor dalları – kurumları ithal etmeye başlamıştır... Bu, ilgi çekici bir noktadır: Osmanlı, spor kurumlarını, ayırımına vardığı çağın gerçekleri ve gereklerine göre dönüştürmeyi denememiş, bu yapıları bir yana bırakarak, eskiyle hiçbir ilgisi olmayan yeni yapıların ithaline yönelmiştir⁶.

Sporla görülen bu değişimin kökenlerini, Tanzimat’ın eğitim kurumlarında aramak sanırız hatalı olmaz. Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) ve Robert College bu bağlamda anılması gereken üç önemli eğitim kurumudur. Bu kurumların, Osmanlı toplumunda, ‘gerçek’ anlamda sporun tanınması ve yerleşmesi açısından önemli katkılar yaptığı bilinmektedir⁷. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Tanzimat’ın ilk yıllarında spor,

⁵ Pehlivan tekkeleri, koruyan – kollanan sistemi ve Kırkpınar Ağalığı’nın Osmanlı sporu içindeki rolüyle ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, İstanbul 1985, Gerçek Yayınevi, s.30 – 35. Kırkpınar Güreşleri’nin tarihiyle ilgili olarak bkz. Doğan Yıldız, **Türk Spor Tarihi**, b.y.y. b.t.y., 3 Er Yayıncılık, s. 217 – 220

⁶ bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s.36

⁷ bkz. Cem Atabeyoğlu, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Spor”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.6, s. 1474 – 1475

daha çok beden eğitimi, hatta beden eğitiminin özel bir dalı olan jimnastik çerçevesinde ele alınmış, ayrıca okul bahçelerinden çıkma şansını da pek yakalayamamıştır⁸. Gerçek anlamda sporun, geniş halk kitlelerince tanınması ve sevilmesi, bir takım sporu olan 'futbol'un Osmanlı ülkesinde görülmesiyle başlayacaktır. Bu süreç, beraberinde kulüp, lig ve federasyon olgularını getirecek, böylece Osmanlı, Batılı spor yapı ve kurumlarını benimsemiş olacaktır.

Osmanlı ülkesinde, futbolun, ilk kez 1890'lı yıllarda, İzmir'in Bornova semtinde yerleşmiş olan İngiliz aileleri tarafından oynandığı bilinmektedir. Bu aileler 'Football and Rugby Club' adını taşıyan bir kulüp de kurmuşlardır⁹. Futbol, yine İngiliz aileleri aracılığıyla, İzmir'den İstanbul kentine sıçramış, Kadıköy'ün Kuşdili ve Moda'nın Baklatarlası çayırıları İstanbul'daki ilk futbol karşılaşmalarına sahne olmuştur. İzmir ve İstanbul'da yapılan bu futbol karşılaşmalarının çok geçmeden halk arasında büyük ilgi uyandırdığı söylenebilir. Bu ilgi, karşılaşmalara İngilizler'in yanı sıra Osmanlı ülkesinde bulunan diğer yabancıların ve Osmanlı uyruklu gayri-müslimlerin (özellikle Rumlar) de katılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu dönem, aynı zamanda Osmanlı ülkesinde kulüpleşme olgusunun başladığına da işaret eder. Yabancılar tarafından kurulan Cadikeuy Football Club, Moda Football Club, Elpis ve Imogone Osmanlı'nın ilk futbol kulüpleri olarak tarihe geçmiştir. Söz konusu dört kulübün 'lig' olgusunu tahrik etmesi ve 1903 yılında Cadikeuy Football Club'm kurucusu ve futbolcusu Henry Pears tarafından İstanbul Futbol Ligi'nin oluşturulması da konumuz açısından dikkate değerdir¹⁰. Yaklaşık 10 - 12 yıllık bir süreçte yaşanan bu hızlı gelişmeler, Osmanlı ülkesine Batılı bir takım sporunu, kulüp ve lig olgusunu getirmesi açısından önem taşır, Osmanlı'nın geleneksel spor yapılarıyla ilgisi olmayan, yeni yapılara işaret eder.

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, bu hızlı gelişmeler Müslüman - Türk unsurun aktif katılımının dışında olmaktadır. Bunun ardında, Abdülhamit döneminin baskıcı yönetiminin bulunduğunu saptamak sanırız zor değil. Dönemin padişahı, izlediği politika gereği, kalabalık grupların oluşmasını ve gençlerin bir araya gelmesini çeşitli yollardan engellemeye çalışmaktadır. Böyle bir ortam içinde, sporun, Müslüman - Türk unsur tara-

⁸ Osmanlı'da sporun jimnastikle özdeşleşmesiyle ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s.44 ve 46

⁹ Kulüpten çok 'takım' kimliği ön plana çıkmaktadır.

¹⁰ bkz. Cem Atabeyoğlu, a.g.m., s.1490 - 1491

findan benimsenemeyeceği açıktır. Ayrıca, futbol oynamak ve kulüp kurmak gibi girişimler, Müslüman – Türk unsur tarafından benimsense bile, dönemin yönetimi tarafından titizlikle izlenecek ve engellenecektir. Bu bağlamda, Black and Stocking örneğinden söz edilebilir. İstanbul Kadıköy’de kurulan bu kulüp, yukarıda vurgulanan baskı nedeniyle gerçek kimliğini gizlemek durumunda kalmış ve kendine İngilizce bir ad koymayı tercih etmiştir. Buna karşın kulübün yaşamı 3 ay kadar sürmüştü ve Black and Stocking’in gerçek kimliği hafiyeler tarafından ortaya çıkarılınca, kulüp kapatılmıştır¹¹. Ancak, Müslüman – Türk unsurun Abdülhamit’in baskıcı yönetimini bir biçimde delmesi çok gecikmeyecek ve her türlü örgütlenme yasak olmasına karşın, 1903’te Beşiktaş¹², 1905’te Galatasaray, 1907’de de Fenerbahçe ilk Türk kulüpleri olarak spor tarihindeki yerlerini alacaklardır. 2’inci Meşrutiyet’le örgütlenmenin önündeki engeller kalkınca da Müslüman – Türk unsurun kurduğu kulüp sayısında hızlı bir artış görülecektir. Müslüman – Türk unsurun kurduğu kulüplerin çok geçmeden lig sistemine eklemeli olduğünün de altını çizmek gerekir. Galatasaray, kuruluşunun hemen ardından – 1905 yılında –, Fenerbahçe de 1908 yılında Osmanlı’nın ilk ligi İstanbul Futbol Birliği’ne katılarak maçlara başlamışlardır.

Osmanlı ülkesinde sporun kurumsal gelişmişlik düzeyini saptayabilmek için, İstanbul Futbol Birliği ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’na kısaca değinmek gerektiğini düşünüyoruz. İstanbul Futbol Birliği, hem futbol maçlarının düzenli ve programlı biçimde oynanmasını sağlayan bir lig sistemi getirmesi, hem de ilk tek sporlu, çok kulüplü federatif yapı olması bakımından, Osmanlı spor tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Tabanı zaman içinde genişleyen İstanbul Futbol Birliği, 1910 yılında, yeniden yapılanmaya giderek adını İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi olarak değiştirmiş, daha sonra da Cuma Ligi ve Pazar Ligi olarak ikiye bölünmüştü ve bu haliyle Cumhuriyet dönemine kadar ulaşmıştır¹³. İstanbul Futbol Birliği’nin Osmanlı spor tarihi içindeki bir diğer önemli işlevi de, ulusal ölçekte sporu örgütleyen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’na, yerel düzeyde bir örnek olarak öncülük etmesidir.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Osmanlı’nın son dönemlerine dam-

¹¹ bkz. **Tercüman Büyük Futbol Ansiklopedisi**, C.2, s.212

¹² Beşiktaş Jimnastik Kulübü’nün kuruluşuyla ilgili olarak bkz. Vala Somalı, **Beşiktaş Spor Tarihi**, İstanbul 1996, Flash Yayıncılık Ltd., s. 16 – 20 ve Sedat Özkol, **Övünmekte Haklıyız Çünkü Beşiktaşlıyız**, İstanbul 1988, Uğur Yayınları, s. 37 – 48

¹³ İstanbul Futbol Birliği, İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi, Cuma ve Pazar ligleriyle ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi**, s. 275 – 298.

gasını vuran, ilk çok sporlu, çok kulüplü ulusal bir örgütlenmedir. Temel amacı, İstanbul liglerinde süren karmaşaya son vermek olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, 27 Ocak 1921'de 14 ayrı spor kulübü tarafından kurulmuş ve 8 Haziran 1922'de de resmi nitelik kazanmıştır. İttifak, dağınık spor kulüplerini bir çatı altında toplaması; ayrı yönetmeliklerle faaliyetlerini sürdüren bu kulüpleri, tek yönetmelik altında birleştirmesi bakımından önem taşır¹⁴.

Osmanlı'nın son dönemlerinde spor alanındaki gelişmelerle ilgili olarak sözü edilmesi gereken bir başka kurum da Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti'dir. Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti, 2'inci Meşrutiyet'in hemen ardından, Osmanlı'nın uluslararası düzeydeki spor faaliyetlerini düzenlemek ve teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin bu amacına ulaşabildiği pek söylenemez. Ancak, cemiyetin, olimpiik düşüncenin, Osmanlı toplumuna, kurumsal düzeyde girmesi aşamasında, ciddi bir görev yüklendiği öne sürülebilir¹⁵.

Buraya kadar anlatılanların ışığında, Osmanlı'nın geleneksel spor yapılarının, Tanzimat'la başlayan süreç içinde işlevsizleştiğini ve terk edildiğini söyleyebiliriz. Osmanlı toplumu bu yapıların yerine Batı'dan, eskiyle hiç ilgisi olmayan, yeni yapılar ithal etmiştir. Bunların en başında, bir takım sporu olan futbol gelir. Toplumun geniş bir kesiminde ilgi ve beğeni uyandıran futbol, Osmanlı ülkesine kendisiyle birlikte kulüp, lig ve federasyon olgularını da getirmiş; Osmanlı, sporunu çağın gereklerine ve gerçeklerine yakın bir düzeyde örgütlemeye çalışmıştır. Bu, Türk Devrimi'nin spor alanında, Osmanlı'dan, 'geleneksel' değil 'çağdaş' kurumlar aldığına işaret eder ve aynı zamanda, Türk Devrimi açısından ciddi bir avantaj olarak gözüktür.

Türk Devrimi'nin spor bağlamında bir diğer avantajı da, halkın spora (özelde futbola) zaman içinde hızla artan ilgisidir. Topu, Hazret-i Hüseyin'in kesik başına benzettiği için ona kutsal bir dokunulmazlık tanıyan inanış, kısa zaman içinde yerini büyük bir futbol sevgisine bırakmıştır. 1'inci Dünya Savaşı yıllarında futbol maçlarının bir 'milli dava' haline gelmesi¹⁶ bu ilgiyi kanıtlayan çarpıcı bir örnek olarak düşünülebilir. Söz konusu ilgiyi, dönemin

¹⁴ bkz. Ergun Hiçyılmaz, **Türkiye'de Spor**, b.y.y. b.t.y., Yeni Yüzyıl Kitaplığı Türkiye'nin Sorunları Dizisi No:11, s.31 – 32

¹⁵ Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti'yle ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, s. 89 – 92

¹⁶ bkz. Cem Atabeyoğlu, a.g.m., s.1479 ve 1497

hareketlenen spor basımına bakarak da kolaylıkla saptayabiliriz: Halk arasında spora duyulan yoğun ilgi, 1910'lu yılların başlarında Futbol, Terbiye ve Oyun, İdman, Sipahi, Şa Şa Şa gibi spor dergilerinin yayımlanmasına ortam hazırlamış, dergilerin tirajları bini aşmıştır¹⁷. Bu rakam, söz konusu dönemde, spor dergileri açısından, kayda değer bir rakam olarak ele alınmalıdır. 1919 yılının Kasım ayında yayın yaşamına başlayan Spor Alemi dergisiyse Türk spor tarihi içinde özel bir yere sahiptir. Söz konusu dergi, 1928 yılına kadar okuyucularıyla buluşmuş ve erken dönem Türk spor basımın en uzun soluklu dergisi olmuştur¹⁸. Tüm bunlar, Osmanlı'nın son dönemlerinde, spora duyulan ilginin yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

Burada altı çizilmesi gereken bir başka nokta da, Türk spor tarihinin ilk bayramı olarak değerlendirilebilecek 12 Mayıs 1916 İdman Şenliği'dir. Kadıköy'deki İttihatspor sahasında, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin toplu olarak gerçekleştirdiği bu şenlik, Osmanlı ülkesinde, sporun bir 'bayram' nedeni olarak algılandığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir¹⁹.

Osmanlı ülkesinde sporun kitlesel ilgiye konu olması ve bu ilginin kısa bir süre içinde hızla artması, temelde futbolun doğasından kaynaklanan bazı nedenlere bağlanabilir. Ancak buradaki 'ilgi' önemli ölçüde 'pasif' niteliklidir; ağırlıklı olarak 'spor izleyiciliği' ve yavaş yavaş gelişmeye başlayan 'tarafdarlık' unsurlarını içerir. Bir başka deyişle, Osmanlı ülkesinde spor, kitlesel olarak 'aktif' özellikler göstermemektedir. Ancak, sporun, çok yoğun olmamakla birlikte, zaman zaman kitlesel ve aktif biçimde ilgiye konu olduğunu da unutmamak gerekir. Osmanlı ülkesinde, bu tip sporu sürükleyen kurumsa İttihat ve Terakki'dir. İttihat ve Terakki'nin yan örgütü olarak çalışan çeşitli gençlik dernekleri (özellikle Gürbüz ve Dinç Derneği) 1910'lu yılların ortalarında, sporun aktif olarak kitlesel ilgiye konu olmasını sağlamıştır. Ancak bu derneklerin, sporu algılayış ve uygulayış biçimi, daha çok paramiliter niteliklidir²⁰.

¹⁷ bkz. Sevengül Sönmez, "Eski Harfli Türkçe Spor Dergileri", *Tombak*, Şubat 1999, S.24, s. 66

¹⁸ bkz. Zafer Toprak, "Spor Alemi Dergisi ve Türkiye'de İdman", *Tombak*, Haziran 1998, S.20, s.7

¹⁹ bkz. Cem Atabeyoğlu, a.g.m., s.1478

²⁰ Söz konusu derneklerle ilgili olarak bkz. Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, s. 531 - 536

C) Türk Yurttası ve Spor

Çalışmanın bu bölümünde, kısaca, Türk Devrimi'nin 'yurttaş' yaratma çabalarını ve bu bağlamda spordan beklentilerini ortaya koymaya çalışacağız. Devrimin yaratmayı hedeflediği yurttaş, devrimci kadronun spordan beklentilerinin daha açık bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Batı Avrupa ülkelerinde, feodal üretim biçiminden, kapitalist üretim biçimine geçilme aşamasında 'ulus'un oluştuğu (yaratılmadığı) ve oluşan ulusun 'devlet'i yarattığı bilinmektedir. Ulusun oluşumu beraberinde 'yurttaş'ı da getirmiştir. Ancak Türkiye tarihini incelediğimizde, varolan yapıların ulusu ve dolayısıyla yurttaş'ı ortaya çıkaramadığını görürüz. Türk ulusu ve Türk yurttaş, Türk Devrimi'yle birlikte yaratılmıştır ve bu, kanımızca Türk Devrimi'nin en önemli başarısıdır²¹.

Türk Devrimi'nin yurttaş yaratma yönündeki çabaları iki ayrı açıdan değerlendirilebilir. Her şeyden önce yurttaşlık, pozitif hukuk açısından, bireylerle devlet arasındaki hukuki bağı ifade eder. Karşılıklı hak, görev ve yükümlükler söz konusudur²². Devrimin yurttaş yaratma yönündeki çabalarının ilk ayağı, işte bu hukuksal bağın oluşturulmasıyla ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti, 1924 yılında yürürlüğe giren anayasasıyla bu bağı oluşturur, laik ve çağdaş bir yurttaşlık anlayışını söz konusu anayasa ile benimser. 1924 Anayasasının "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur" ibaresinin yer aldığı 88'inci maddesi bu açıdan önemlidir²³. Yurttaşın devlete, devletin yurttaşa karşı görevleri de anayasal çerçevede içinde belirlenir²⁴. Bu görevler, devrimin önderi Mustafa Kemal'in dikte ederek yazdırdığı ve ortaokullarda okutulan 'Vatandaş İçin Medeni Bilgiler' kitabında yer alır, bu görevlerin yeni yetişen Cumhuriyet kuşağına öğretilmesi hedeflenir²⁵.

Ancak tüm bunlar, yasal ya da anayasal olarak nitelendirilebilecek bir

²¹ Bu konuda bkz. Bülent Tanör, *Kurtuluş – Kuruluş*, 1998 İstanbul, Çağdaş Yayınları, s.225

²² bkz. Rona Aybay, *Yurttaşlık (Vatandaşlık) Hukuku*, İstanbul 1995, Aybay Yayınları, s.3

²³ bkz. Rona Aybay, a.g.e., s.38

²⁴ bkz. Suna Kili ve Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara 1985, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.111 – 131

²⁵ bkz. A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, 1998 Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.44 – 49 ve 79 vd.

'çerçeve'dir, yalnızca yasal – anayasal bir yurttaşı yaratmaktadır. Oysa, Türk devriminin gereksinimi, bu çerçevenin içinin doldurulmasıyla ilgilidir. Devrim, cumhuriyet ideolojisine sahip çıkacak ve devrimi yeniden üretecek bir yurttaşa gereksinim duymaktadır. Bu gereksinim, yurttaşa bir kimlikle birlikte, bir 'kişilik' verilmesini gerekli kılar. Yurttaşın kimliği, yurttaşlık bağıyla oluşan 'Türk'lüktür. Peki, devrimin yurttaşa vermek istediği / verdiği kişilik nasıl olacaktır?

Bu kişiliğin Cumhuriyet İdeolojisi'yle uyum içinde olacağı son derece açıktır. Cumhuriyet İdeolojisi 'egemenlik halkındır' ilkesi üzerinde yükselir ve 'tam bağımsızlık'tan yana tavır alır²⁶. Cumhuriyet İdeolojisi'nin gösterdiği hedefse 'çağdaş uygarlıklar düzeyi'dir. Bu durumda, devrimin gereksinim duyduğu yurttaş, her şeyden önce egemenlik hakkını kullanabilecek düzeyde olmalı ve aynı zamanda bu hakka sahip çıkmalıdır. Devrimin tam bağımsızlık yönündeki tavrının yurttaşa yansması, devrimci kadronun Tevfik Fikret'in dizelerine referansla kullandığı 'fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller' tamlaması çerçevesinde ele alınabilir. Yurttaş önce düşüncesiyle, bilgiyle ve tüzesiyle kendi içinde bağımsızlığa erecek, sonra da her türlü bağımlılığa karşı çıkararak, ülkesini tam bağımsızlık ilkesi içinde savunacaktır. Devrimin çağdaş uygarlıklar düzeyi olarak belirlediği hedefiye yurttaşın bu uygarlıklar düzeyini yakalayabilecek bir donanıma sahip olmasını ve bu donanımı kullanabilmesini gerektirir. Başka bir deyişle yurttaş, çağını her yönüyle anlayabilmeli ve çağın gerektirdiklerinin dışında kalmamalıdır²⁷.

Devrimin bu temel özelliklere sahip yurttaşı yaratma yönündeki çabalarının ilk aşaması, bu özelliklere sahip bir yurttaşın oluşmasını engelleyen ya da engelleyebilecek unsurların yok edilmesiyle başlar. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasını öngören devrim yasası bu bağlamda ele alınmalıdır. Yasanın çıkarılmasındaki amaç, bilgisizlikten yararlanıp dinsel inançları sömüren ve böylece yurttaşları baskı altında tutan çıkar çevrelerinin varlığına son vermektir. Bu çevrelerin varlığının, özgür düşünen ve egemenlik hakkını kullanıp bu hakka sahip çıkan yurttaşların yaratılmasında önemli bir engel oluş-

²⁶ Cumhuriyet İdeolojisi'yle ilgili olarak bkz. Toktamış Ateş, *Biz Devrimi Çok Seviyoruz*, İstanbul 1992, Der Yayınları, s.178 – 180

²⁷ Feroz Ahmad, devrimci kadronun Türkiye'yi modern bir ulus devlete dönüştürmek istediğini yazar ve bu isteği Mustafa Kemal'in deyimiyile çağdaş uygarlık düzeyi olarak saptar. Ahmad'a göre böyle bir ulus, modern bir sanayileşmiş ekonomi yaratmak için bilime ve modern eğitime önem veren laik ve akılcı bir ulus olmak durumundadır. bkz. Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, 1995 İstanbul, s.80

turduğu – oluşturacağı açıktır²⁸.

Devrimin yurttaş yaratma yönündeki çabalarının ikinci aşamasınaysa yoğun bir eğitim kampanyasıyla geçilir. Devrim, devrime sahip çıkacak ve devrimi yeniden üretecek bir kuşağı, eğitim sistemi aracılığıyla yetiştirmeye başlayacaktır. Önce, Öğretimin Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Yasası yürürlüğe konarak bilimsel bir eğitim vermekten uzak olan medreseler kapatılır ve tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanır. Okulların programları çağdaş bir anlayış içinde yeniden düzenlenir, yeni okullar açılır. Cumhuriyet kuşaklarını yetiştirecek öğretmenlerin yetiştirilmesi de önem taşıdığından, öğretmen yetiştiren bir çok okulun açıldığı görülür. Devrimin temel hedefi eğitimi yaygınlaştırmaktır. Bu amaçla, 1928 yılında Arap harflerinin kullanımına son verilerek Latin ABC'sine geçilir. Yoğun eğitim kampanyası yalnızca okullarla sınırlı kalmaz. Çok geçmeden tüm ülke büyük bir okul görünümünü alır²⁹. Görüldüğü gibi, 'yurttaş yaratma' bağlamında, devrimci kadronun elindeki en etkili enstrüman eğitimidir. Devrimci kadro bu enstrümanı, tüm yönleriyle ve etkin biçimde kullanmaya çalışır ve kanımızca da başarılı olur.

Ancak devrimci kadronun, devrimin gereksinim duyduğu yurttaşı yaratırken, yalnızca 'eğitim' enstrümanını kullandığı söylenemez. Devrimci kadro, bu yurttaşı yaratabilmek için, uygun gördüğü diğer enstrümanlardan da yararlanma yolunu seçer. Çoğunlukla eğitime eklenmiş bir biçimde kullanılmakla birlikte, spor da bu enstrümanlar arasında yer almaktadır ve devrimci kadronun yurttaş yaratma çabaları bağlamında konumuz açısından önem taşımaktadır.

Devrimci kadronun sporu algılayış biçimi 'ansal' (zihinsel) temellidir. Devrimci kadro sporu ansal gelişmenin önde gelen bir unsuru olarak görür ve spora bu bağlamda ödevler yükler. 'Adale değil dimağ' biçiminde özetlenen bu algılayış biçimi, devrimci kadronun yaratmak istediği yurttaş ve bu yurttaşa vermek istediği kişilikle tutarlıdır. Devrimin algılayan – sorgulayan ve devrimi yeniden üreten yurttaşı, ansal açıdan gelişmiş olmak durumdadır. Devrimci kadroya göre, spor bu gelişmişliği yakalamak için kullanılacak uygun ve önemli bir araçtır.

Devrimci kadronun sporu ansal gelişmenin önemli bir unsuru olarak gö-

²⁸ Tekke ve zaviyelerin kapatılmasını öngören yasayla ve bu yasanın yorumlanmasıyla ilgili olarak bkz. Rona Aybay, "Teba-i Osmani'den "T.C. Yurttaşı"na Geçişin Neresindeyiz?", 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaşa Doğru, İstanbul 1998, Tarih Vakfı Yayınları, s.39 – 40

²⁹ Türk Devrimi'nin eğitim boyutu için bkz. Toktamış Ateş, Türk Devrim Tarihi, İstanbul 1989, Filiz Kitabevi, s. 342 – 353

ren anlayışı İcra Vekilleri Heyeti'nin programında (1937) açık bir biçimde ortaya konur. Söz konusu programda, spordan beklentinin profesyonel sporcu yetiştirmek olmadığı belirtilerek sporda amacın "Türk vatandaşını fikir ve düşünce açısından güçlü, en ve tam sıhhatli, seciyeli, gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmek" olduğu vurgulanır³⁰. Devrimin önderi Mustafa Kemal'in "Spor, yalnız beden kabiliyetinin bir üstünlüğü sayılmaz. İdrak ve zeka, ahlak da bu işe yardım eder. Zeka ve kavrayışı kısa olan kuvvetliler, zeka ve kavrayışı yerinde olan daha az kuvvetlilerle başa çıkamazlar. Ben sporcunun, zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim" şeklindeki açıklaması da Türk Devrimi'nin sporu, bireyin ansal gelişiminde önemli bir unsur olarak gördüğünü ortaya koyan bir açıklama olarak değerlendirilmelidir³¹. Türk devriminin bu yaklaşımı, Türk Devrimi açısından sporun, kitleleri gerçekleri algulamaktan alikoymak gibi bir amaç için kullanılmadığını da açık bir biçimde ortaya çıkarır. Bir yandan spora ansal gelişimin bir unsuru olarak ödevler yüklenmesi, diğer yandan da sporun 'afyon' niteliğiyle kullanılması tutarsızlıktır; ki, zaten Türk Devrimi bağlamında böyle bir kullanım da söz konusu değildir.

D) Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Spor

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sporun gelişimini ve devrimci kadronun spordan beklentilerini üç ayrı alt dönem içinde ele alabiliriz. Bu dönemlemede, ayırıcı olarak kabul edilen unsur, döneme damgasını vuran 'üst' nitelikli spor kurumlarıdır. Cumhuriyet'in ilanından 1936 yılına kadar süren birinci alt dönemde sporu, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yönlendirdiği görülür. Geçiş özellikleri gösteren 1936 - 1938 alt dönemindeyse Türk Spor Kurumu ön plana çıkar. 1938'den sonraki yılları kapsayan dönemde de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, sporun ulusal ölçekte örgütlenmesi görevini yüklenir. Bu kurumların yapıları, ideolojileri ve devletle olan ilişkileri konumuzla ilgili önemli ipuçları içermektedir.

Osmanlı Devleti'nden aynen devralınan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türkiye Cumhuriyeti'nin, sporu ulusal ölçekte örgütleyen ilk üst spor kurumu olma özelliğini taşır. Kurum, 1923 yılında yürürlüğe giren bir kararnameyle, 'kamu yararına hizmet eden kurumlardan biri' olarak kabul edilmiştir³². Bu karar, devrimci kadronun sporu kamu hizmeti olarak gördüğünü

³⁰ İcra Vekilleri Heyeti'nin Programı'yla ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s.312

³¹ Ergun Hiçyılmaz, *Sporda Batılılaşma Hareketleri*, s.44 - 45

³² Kararname metni için bkz. Şevket Soley, *50. Yıl Özel Sayı Spor Yıllığı*, b.y.y. b.t.y.,

gösteren önemli bir belge niteliğindedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, federatif bir yapı içinde, özel kulüplerin kendi kendilerini yönetimi ilkesiyle çalışmakta ve sporu kişilerin / kulüplerin malı olarak kabul etmektedir. Cumhuriyet'le birlikte, kurumun işleyiş biçimiyle temel felsefesinde herhangi bir değişiklik görülmez. Cumhuriyet yönetimi, sporun örgütlenmesini kulüplerin kendilerine bırakır. Bu kararın 'bilinçli' ve izlenen politikalarla (özellikle ekonomi politikalarıyla) 'tutarlı' olduğunu söyleyebiliriz. Spor araştırmacısı Profesör Kurthan Fişek'in konuyla ilgili şu yorumu ilgi çekicidir: "Belki o dönemde yeni kurulan cumhuriyetin sporla ilgilenemeyecek kadar işleri başından aşkındı, ama, spor yönetiminin kulüplere bırakılması (1922 - 1936), İzmir İktisat Kongresi (1923) kararlarıyla ülke ekonomisinin özel girişimciliğe dayandırılması vb., rastlantıyla açıklanamayacak ilginç paralelliklerdir."³³

Türkiye'de sporun, Türkiye İdman Cemiyetleri çatısı altında örgütlendiği dönem, önemli girişimlere sahne olmuştur. Her şeyden önce, söz konusu dönem, Türkiye sporunun, uluslararası spora eklendiği bir dönemdir. Bu noktadaki başarının, önemli ölçüde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na ait olduğu söylenebilir. İttifak, ülke içinde federasyonlar oluşturmak ve ardından ilgili prosedürü yerine getirmek yoluyla, Türkiye'yi pek çok uluslararası spor topluluğunun üyesi yapar, Türkiye sporu da böylece dünya sporu içindeki yerini alır. Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki, söz konusu federasyonlar, yasal kuruluşları tamamlandığı halde, kimi zaman faaliyete geçemez. Bir başka deyişle, federasyon kağıt üzerinde vardır, hatta uluslararası ilgili federasyonun da üyesidir, ancak, fiilen yoktur.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın bir başka önemli başarısı da 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'na Türkiye'nin katılımının sağlanmasıyla ilgilidir. Yalnız sportif açıdan değil, aynı zamanda, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtımı açısından da önem taşıyan bu büyük organizasyonda Türkiye'nin yerini alması, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'yle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yoğun çabalarına bağlanabilir³⁴.

Cumhuriyet'in ilanından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın feshine kadar süren bu dönem tesisleşme açısından başarılı sayılabilecek girişimlere sahne olmuştur. Söz konusu dönemde, Cumhuriyet yönetiminin spor tesisleri yapımı konusuna titizlikle eğildiği görülür. 1933 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası'nda basılan ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

³³ bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s.99

³⁴ bkz. Tercüman Spor Ansiklopedisi, C.3 (Olimpiyatlar), s.945 - 946

tarafından yayımlanan, 'Cimnastik, Oyun ve Spor Binaları ve Tesisi İçin Rehber' isimli kitap, Cumhuriyet yönetiminin konuya ilgisini gösteren önemli belgelerden biridir. Hollanda Olimpiyat Komitesi Asbaşkanı Scharee ve Mimar Wils tarafından yazılan bu kitap, Mustafa Kemal'in isteğiyle Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır³⁵. Cumhuriyet Türkiye'sinde tesisleşmeye verilen bu önemin yalnızca düşüncelerde ya da kitaplarda / broşürlerde sınırlı kalmadığını vurgulamak gerekir. Söz konusu dönemde, pek çok spor tesisinin inşa edildiği ve aktif olarak çalışmaya başladığı görülür. Aynı dönemde, Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun da inşası tamamlanarak açılışı yapılır. Dönemin en görkemli yapılarından biri olan Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun açılışının yapıldığı gün, Başbakan İsmet İnönü'nün, meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada 'stadyumu en kıymetli mektep gibi her yerde kurmaya çalışacaklarını' açıklaması dikkate değer bir noktadır³⁶.

Ancak, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ve İttifak'ın sporu yönlendirdiği dönem, spor araştırmacıları tarafından, 'başarısız' olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeniyse, kulüpler arasındaki çekişmelerin zaman içinde siyasal boyut kazanarak artması ve spor yönetimine genel bir kargaşa ortamının hakim olmasıdır. Kurum, gerçekten de bu olumsuzlukları engelleyip, kontrol altına almayı başaramamıştır. Bu başarısızlığın, kurumun sonunu hazırladığını söyleyebiliriz. Ancak, gözden kaçırılmaması gereken, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın feshedilmesine yol açan tek nedenin bu başarısızlık olmadığıdır.

1930'lar, Türkiye'de önemli dönüşümlerin yaşandığı, Cumhuriyet yönetiminin ekonomi politikalarının 'devletçilik' başlığı altında yeni bir yörüngeye oturduğu yıllardır. Bu bağlamda 1930'lu yıllar yeni bir ideolojik ortama işaret eder. İşte, bu ideolojik ortam, sporun kulüplerin – kişilerin malı olarak görülmesine ve sporun kulüplerin kendileri tarafından yönetilmesine uygun değildir: Ekonomide devletçilik, spora, 'sporda devletçilik' olarak yansır³⁷. Bu görüş, Halkevleri'nin yayın organı Ülkü Dergisi'nde yoğun bir biçimde savunulur. Tüm bunların sonucu olarak da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, 1936 yılında yapılan 8'inci genel kongresinde kendi kendini fesheder, aynı kongrede Türk Spor Kurumu kurulur ve bu kurum Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) bağlanır.

³⁵ bkz. Ergun Hiçyılmaz, a.g.e., s.20 – 22

³⁶ bkz. Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.8, s. 2192

³⁷ Kurthan Fişek, a.g.e., s. 113 – 114

Türk Spor Kurumu'nun temel amacı, sporun Türkiye'de yayılmasını sağlamak ve sportmen bir gençlik yetiştirmektir³⁸. Kurum bu temel amacına ulaşabilmek için, sporun bir merkezden örgütlenmesini ve planlanmasını ilke olarak kabul eder. Bu durum da, CHP örgütlerinin ve Halkevleri'nin spor yönetimine aktif olarak katılmasını beraberinde getirir.

Söz konusu dönemin en önemli özelliklerinden biri CHP il başkanlarının, spor bölgeleri başkanlıklarına atanması ve sporun böylelikle disipline edilmeye çalışılmasıdır. Aynı dönemde, Halkevleri'nin işleviyse, kurulu kulüplerin bulunduğu yerlerde bu kulüpleri 'denetlemek' şeklinde özetlenebilir. Ancak, Halkevleri'nin spor yönetimiyle olan ilgisi yalnızca denetimle sınırlı kalmaz. Halkevleri, kurulu kulüplerin bulunmadığı yerlerde 'İdman Yurdu' adlı kulüpleri yaşama geçirerek, sporun ülke çapında yayılmasını 'kurucu' olarak da sağlamaya çalışır.

Sporun, kulüplerin yönetiminden alınıp, devlet yönetimine verilmesi aşamasında bir geçiş dönemi olarak nitelenebilecek bu dönemin temel sorunları, bir önceki dönemle aynıdır. Kulüpler arasındaki çekişmeler sürer, spor yönetimine yine kargaşa egemen olur. Türk Spor Kurumu bu sorunları çözmede yetersizdir; ayrıca, sporu çeşitlendirmek ve İstanbul dışına taşımak noktasında da başarısız kalır. Dönemin bir başka sorunuysa, spor alanında yaşanan her türlü olumsuz gelişme ve başarısızlıkların CHP'ye mal edilmesidir. Tüm bunlar, sporun, 'doğrudan' devlet yönetimine verilmesi düşüncesini besler, konuyla ilgili girişimlere hız kazandırır ve 16 Temmuz 1938 tarihinde Başbakanlık'a bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurularak, spor doğrudan devlet yönetimine verilir.

3530 sayılı yasayla kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün temel özelliği sporu bir kamu hizmeti olarak algılamasıdır. Söz konusu algılama yasanın gerekçesinde açıkça ortaya çıkar; sporun eğitim ve sağlık gibi bir kamu hizmeti olarak görüldüğü ve devlet hiyerarşisi içinde sunulacağı yasanın gerekçesinde belirtilir. Yasanın gerekçesinden devletin sporla ilgili beklentilerini de saptamak olanaklıdır. Devletin, konuyla ilgili ilk beklentisinin sportif içerikli olduğu görülür. Bu beklenti, sporda, Batılı ülkelerin gerisinde bulunan Türkiye'nin bu açığını kapatmasına yöneliktir. Diğer beklentilerse yurt savunması ve ekonomik kalkınma bağlamında ele alınabilir. Spor, yurt savunması ve ekonomik kalkınma için gereksinim duyulan yüksek nitelikli insan gücünü sağlayacaktır. Bu üç beklentinin gerçeğe dönüşmesiyle spor

³⁸ Türk Spor Kurumu Nizamnamesi için bkz. Kurhan Fişek, *Spor Yönetimi*, s. 535 – 539.

alanında güçlü bir otoritenin ve disiplinin varlığını gerektirir. Bu otorite ve disiplin de devlet tarafından sağlanacaktır; zaten tersinin olanaklı olamayacağına geçmiş deneyimler göstermiştir³⁹. Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi, Türkiye’de spor, artık, devlet eliyle, bir kamu hizmeti olarak sunulacaktır.

Söz konusu dönemin en çok tartışılan konusu 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu’nu kapsamında getirilen yükümlülüklerdir. Halk arasında ‘spor seferberliği’ olarak adlandırılan bu yükümlülükler kapsamında, gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarda beden eğitimine (terbiyesine) devam etmek zorunlu tutulmuştur. Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kararname ve bu kararnameye dayanılarak hazırlanan tebliğ ve programsa söz konusu yükümlülüklerin sınırlarını belirlemiş; buna göre 12 yaşından 45 yaşına kadar olan her erkek yurttaşın ve 12 yaşından 30 yaşına kadar olan her kadın yurttaşın, haftanın her günü, en az dört saat beden eğitimi yapması öngörülmüştür. Beden Terbiyesi Kanunu’nun bir başka maddesiye memur ve işçi sayısı 500’ün üzerinde olan işyerlerine, spor tesisleri yapma ve uzman spor eğitmenleri bulundurma zorunluluğu getirmiştir⁴⁰.

Söz konusu yasanın ilgili maddelerine dayanarak 1938 ve 1945 yılları arasında ilgi çekici uygulamaların gündeme geldiği söylenebilir. Yükümlülere el bombası talimi, silahlı egzersizler ve yavaşık düzen eğitimi yaptırılması, bu uygulamaların dikkate değer örnekleridir⁴¹ ve bu uygulamalar, Beden Terbiyesi Kanunu’nun ‘faşizan’ olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, söz konusu uygulamalar gerçekten de sporun doğasıyla bağdaşmayacak türdendir ve faşizan olmasa bile ‘paramiliter’ özellikler içermektedir. Ancak, bu uygulamaları, o zamanın savaş öncesi ve savaş koşulları içinde değerlendirmek gerekir. Böyle bir değerlendirmeye de yasaya ‘faşizan’ ya da ‘paramiliter’ damgası vurmamak kanımızca haksızlık olacaktır. Ayrıca, söz konusu uygulamaların, kapsamlı boyutlara ulaşmadığının altını çizmek ve bu uygulamaların, dönemin Beden Terbiyesi Genel Müdürü General Cemil Tahir Taner’le özdeşleştiğini de unutmamak gerekir.

³⁹ 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu’nun gerekçesi için bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s. 387 – 388

⁴⁰ Söz konusu mükellefiyetlerle ilgili olarak bkz. Kurthan Fişek, a.g.e., s. 392 – 393. Ayrıca 1940 – 1941 yıllarına ilişkin, illere göre mükellef sayıları için bkz. Ergun Hiçyılmaz, **Türk Sporunun Yapısal Analizi**, b.y.y. b.t.y., y.y, s.n.y.

⁴¹ bkz. Cem Atabeyoğlu, a.g.m., s.2194

Bu dönemleme denemesinden ortaya çıkan ilk sonuç, devrimci kadronun sporu bir kamu hizmeti olarak algılaması ve spora bu yönde ödevler yüklemesidir. Söz konusu algılayış, sporun, kulüplerin kendileri tarafından örgütlendiği dönemde üstü kapalı olmakla birlikte duyumsanır; sporun Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından örgütlendiği dönemdeyse tüm çıplaklığıyla ortaya çıkar.

Devrimci kadronun spordan temel beklentisi de yaratmak istediği yurttaş bağlamında değerlendirilebilir. Spor bir yandan yaratılmak istenen yurttaşın ansal gelişiminin sağlanmasında kullanılacaktır, diğer yandansa devrimin çağdaş uygarlıklar düzeyi olarak belirlediği hedefine ulaşmasında önemli bir araç olarak ele alınacaktır. Devrimci kadronun projesine göre, çağdaş uygarlıklar düzeyine sanayileşme yoluyla ulaşılacağını belirtmek; bunun da nite likli – bedensel ve ansal açıdan – işgücünü gerektirdiğini ve sporun bu bağ lamda önem taşıdığını belirtmek isteriz.

III. Bir Spor Adamı Olarak Burhan Felek

Cumhuriyet dönemi Türk sporunun yukarıda kısaca özetlenen gelişimini, elbette 'bireyselci' yaklaşımlarla açıklamaya olanak yoktur. Ancak, bu dönemde ön plana çıkan bazı isimlerin, bireysel çaba ve girişimleriyle bu gelişimin hızlandığı öne sürülebilir. Bugün, Türkiye kamuoyunda, spor komplekslerini çağrıştırmaktan başka bir anlam ifade etmeyen bu isimler, zor koşullar altında ve çeşitli engellerle boğuşarak Türkiye sporunu kurumsal bir zemine oturtmaya çabalamış, Türkiye sporunun uluslararası alanda saygın bir yer edinebilmesi için, bazen kendi masraflarını kendileri karşılayarak çalışmalar yapmışlardır. Selim Sırrı Tarcan, Ali Sami Yen, Yusuf Ziya Öniş, Vedat Nedim Tör, Hamdi Emin Çap, Ahmet Fetgeri ve Burhan Felek bu isimlerden ilk akla gelenler. Biz, aşağıda, bu isimler arasından Burhan Felek'i ele alacak, kısaca onun gazeteci – fotoğrafçı kimliğini anlatacağız. Ardından da Türk sporunun kurumsallaşma ve uluslararası spora eklemleme çabaları içinde Burhan Felek'in yerini göstereceğiz.

A) Yaşamından Kesitler

i) İttihatçılar'a Karşı 'Liberal' Bir Genç

Burhan Felek, 11 Mayıs 1889 tarihinde, İstanbul Üsküdar'da doğdu. Babası, Ziyaeddin Bey; annesi de Fatma Naciye Hanım'dır⁴². Mülkiye Rüsti-

⁴² bkz. Burhan Felek, *Seçme Yazılar*, İstanbul 1983, Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayınları, s.10

ye'si mezunu olan Ziyaeddin Bey, Evkaf Nezareti'nde memurluk görevinde bulunmaktaydı. Aile, geçimini, Ziyaeddin Bey'in memur maaşıyla sağlamakta, önemli sayılabilecek bir darlık da çekmemekteydi. Felek'in aile çevresinin döneme göre 'kültürlü' olduğu belirtilebilir. Ancak, aile çevresi içindeki iki önemli kişi – babası ve dedesi –, içkiye olan aşırı düşkünlükleriyle dikkat çekmekte, Felek'in çocukluğu da hemen hemen her akşam 'rakı sofrası'nda geçmekteydi. Felek, önündeki bu örneklerden önemli ölçüde etkilenerek, doğasında alkole eğilim olmasına karşın, bu alışkanlıktan tüm yaşamı boyunca ısrarla uzak duracaktır⁴³. Felek'in sporcu yönünün gelişiminde, bu durumun büyük ölçüde belirleyici olduğu söylenebilir.

Burhan Felek, ilk öğrenimine, 6 yaşında, 'Ravza-i Terakki' adında, özel bir okulda başladı ve bu okuldan 1902 yılında mezun oldu. Aynı yıl, 'Üsküdar Mülkiye İdadisi'ne başvurdu, Üsküdar Mülkiye İdadisi'nin açtığı sınavda başarılı bulunarak, doğrudan ikinci sınıfa başlamaya hak kazandı⁴⁴. Üsküdar Mülkiye İdadisi, söz konusu dönemde, iyi eğitim veren okullar arasında sayılıyor; öğretmenlerinin bir bölümü İstanbul Üniversitesi'nde de ders verdiği için dikkat çekiyordu. Felek, bu okulda, iyi bir eğitim görme olanağını elde etti ve derslerinde üstün başarı göstererek, bu okuldan birincilikle mezun oldu. Burhan Felek'in derslerindeki başarısı lisede de sürdü; liseyi bitirme derecesi ikincilikti⁴⁵.

Burhan Felek, başarılı eğitim yaşamı sırasında, 'avukatlık' mesleğine ilgi duymaya başlamıştı. Bu ilgisinin kökenlerini "Avukat olmayı aklıma koymuştum. Çünkü bir mektep müsameresinde mi, bir imtihanda mı, cerbezeli konuştuğumu gören biri benim için 'avukat gibi konuşuyor' demişti. O söz benim istikbalimi hazırladı" diye anlatmaktadır⁴⁶. Felek, avukatlık düşüntü gerçekleştirmek için, 1906 yılında, Hukuk Fakültesi'nin (Mekteb-i Hukuk Şahanesi) açtığı sınava girdi. Ancak, bu sınavda, başarılı olamadığı için, Hukuk Fakültesi'ne ertesi yıl (1907) başlayabildi.

Burhan Felek, yüksek öğretimine başladığı ilk yıl, yoğun olarak dersleriyle ilgileniyor, derslerini düzenli olarak izlemeye özen gösteriyordu. Meşrutiyet'in ilanının (1908) ardındansa derslerinden önemli ölçüde uzaklaştı. Meşrutiyet'in ilanı, gençliği 'aktif' olarak politikanın içine çekmişti. Bunun

⁴³ Burhan FELEK, *Yaşadığımız Günler*, İstanbul 1974, Milliyet Yayıncılık, s.98

⁴⁴ bkz. Burhan FELEK, *Geçmiş Zaman Olur ki*, İstanbul 1985, Felek Yayıncılık, s.124 ve 126

⁴⁵ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.126 – 127

⁴⁶ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.139

bir yansıması olarak da üniversite gençliği içinde örgütlenmeler hız kazanmaya başlamış, fakültelerde kulüp hareketleri doğmuş, bu hareketler kısa süre içinde önemli ölçüde gelişmişti. Fakültelerde kulüpçülüğü, özellikle İttihatçı öğrenciler yürütüyor, Hukuk Fakültesi'nde 'Talebe-i Hukuk Cemiyeti' adı altında örgütleniyorlardı. Burhan Felek de bu örgütlenme çalışmalarında aktif roller aldı, Talebe-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Uzunca bir süre de derneğin genel sekreterlik görevini yürüttü.

Talebe-i Hukuk Cemiyeti içinde yer alan öğrencilerin önemli bir bölümü, İttihat ve Terakki Partisi'nin bir yan örgütü gibi çalışan ve üniversite gençliğini örgütleyen, 'Mekatib-i Aliye Cemiyeti'ne (Yüksek Okullar Kulübü) üyeydiler. Talebe-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanı, Sofuzade Kıbrıslı Celal Bey'se daha çok İttihat ve Terakki'nin içindeki liberal kanada yakınlık duyuyor, Prens Sabahattin'le olmasa bile, Satvet Lütfü ve Doktor Nihat Reşat gibi liberal kanadın önemli kişileriyle ilişki içinde bulunuyordu⁴⁷.

Burhan Felek, bu dönemde, İttihat ve Terakki'ye üye olan arkadaşlarının, toplum içinde saygınlık gördükleri düşüncesine kapıldı ve İttihat ve Terakki'ye üye olma amacıyla başvuru yaptı. Ancak, yetkililerden aldığı yanıt olumlu değildi. Kendisi, 'bu iş, çoluk – çocuk işi değildir' diye geri çevrildi. Bu olay, Burhan Felek'in politik düşüncelerinin gelişmesinde belirleyici olmuş; Felek, olayın ardından, İttihatçılar'dan önemli ölçüde soğuyarak, uzaklaşmıştır. O, kendi deyişiyle, artık İttihatçılar'a husumet besleyen bir çizgiye çekilmiştir⁴⁸.

Felek, İttihatçılar'dan uzaklaşmasının nedenleri arasında, siyasi cinayetlerle bazı arkadaşlarının, kendisini İttihatçılık adına korkutmalarının da etkili olduğunu sayar ve şunları kaydeder: "Aşına bakarsanız bu bir ideoloji belirtisi değil, sadece taraf olmaktan ibaretti. Hiç değilse benim için böyleydi. Biz İttihatçılar'a karşıydık. Bunda siyasi cinayetlerin tesiri olduğu kadar, Sudi Bey, Tevfik Hadî Bey gibi daha büyük yaştaki arkadaşlarımızın, bizi İttihatçılık namına korkutmalarını da tesiri vardı."

Burhan Felek, İttihatçılar'dan soğumasının hemen ardından, liberal akımla ilgilenmeye başlayacak; zaman içinde, bu akımın Osmanlı Devleti'ndeki önde gelen temsilcilerinden Prens Sabahattin'in düşüncelerini benimseyecektir. Tüm bunların etkisiyle de önce İttihatçılar'ın içindeki liberal

⁴⁷ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.142 – 143

⁴⁸ bkz. Burhan Felek, Seçme Yazılar, s.12

kanada, daha sonra da Ahrarcılar'a yaklaşacaktır⁴⁹. Burhan Felek, yazılarında, bu yıllarda Hukuk Fakültesi'nde şiddetli bir liberal hareketin başladığını aktarmakta, bu hareketi, yalnız 'muhalif' bir hareket değil aynı zamanda 'bilimsel' bir hareket olarak nitelemektedir⁵⁰. Burhan Felek'in, söz konusu dönemde, liberal düşünceyi benimsemesinin, tüm yaşamı üzerinde etkili olduğu ve onun sporla ilgili görüşlerini de belirlediği söylenebilir. Spor, devletin değil, kulüp ve kişilerin malı olarak gören anlayışının ardında, etkisinde kaldığı liberal düşüncenin bulunduğu saptamak sanırız zor değildir.

Burhan Felek'in yüksek öğreniminin Meşrutiyet'ten sonraki yıllara rastlayan döneminin, Osmanlı Devleti'nde ilk öğrenci boykotlarının görüldüğü döneme denk gelmesi de konumuzla ilgili olarak önem taşımaktadır. Burhan Felek bu boykotlardan bazılarının içinde yer alır. Yazılarında sözünü ettiği ve 'ilk talebe boykotu'⁵¹ notuyla aktardığı olaysa, o dönemde üniversite gençliğine ilişkin ipuçları vermesi bakımından ilgi çekicidir: "Hukuk Mektebi'nde, manasız ve çok zor bir doktora şekli tatbik edilirdi. Bir çok çalışkan talebe, bu imtihanlardan dolayı ya hastalanır, ya yarıda bırakır, ya da çıldırırdı. Bu yüzden de Hukuk Mektebi pek az mezun verirdi. Bu doktora, dördüncü sınıf imtihanını verdikten sonra, imtihanı her sene verilmiş olan derslerin tümünden, tekrar, bir imtihan daha vermektir. Biz dördüncü sınıfa geçtiğimiz zaman, bu beladan kurtulmaya karar verdik. Bunun için bir güzel 'layiha' yazdım. Layihada, bu imtihan şeklinin dünyanın hiçbir yerinde makbul olmadığını, doktoranın da tez şeklinde yapıldığını iddia ederek, kaldırılmasını istedik. Hepimiz sınıfta toplandık, bir tehlif (yemin) heyeti teşkil ettik. İki yüz seksen kişilik sınıfın üç kişiden başkası doktoraya girmemeye yemin etti. Layihayı da bastırdık. Meclis-i Mebusan'a, Ayan'a dağıttık ve davamızı izah için de Meclis-i Mebusan'a heyetler gönderdik.⁵²" Burhan Felek, konuyla ilgili olarak Meclis'e giden gruplar içindedir. Haklılıklarını anlatmak üzere, arkadaşı Tahir Bey'le birlikte, Ahali Fırkası'nın temsilcisi Gümülcinelî İsmail Bey'le görüşme zemini hazırlar. Ancak, İsmail Bey'in tepkisi olumlu olmayacaktır. Burhan Felek olayla ilgili olarak aktardıklarını şöyle sürdürür: "Kendimizi tanıttık. Sözü ben aldım, davamızı izah ettik. Ne var ki, İsmail Bey Hukuk Mektebi'nden o zor imtihanı vererek çıkmış, o imtihanın büyük faziletine ve her önüne gelenin çıkmasına mani olacak gü-

⁴⁹ bkz. Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, s.45

⁵⁰ bkz. Burhan Felek, *a.g.e.*, s.93

⁵¹ Bu olayın, Osmanlı Devleti'ndeki ilk öğrenci boykotu olduğu, Burhan Felek'in kendi saptamasıdır.

⁵² bkz. Burhan Felek, *a.g.e.*, s.58 - 59

zel bir süzgeç olduğuna inanmış bir adamdı. Beni dinledi, dinledi. Sonra 'Bana bak çocuk!' dedi. 'Görüyorum senin suhuletli kelamın var. Sen derslerine çalış, güzel bir avukat olursun. Doktoranın kaldırılması ne demek? Böyle şey olur mu?' Burhan Felek'in diğer arkadaşlarının aldığı tepkiler de olumlu olmayınca, onun ilk talebe boykotu olarak aktardığı bu olay, öğrenciler açısından başarısızlıkla sona erer⁵³.

Burhan Felek, yüksek eğitimi sırasında, siyasi sayılabilecek bazı olayların da içinde yer alır. Bu olaylar arasında en önemlisi, Gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesiyle ilgilidir. Hasan Fehmi'nin öldürülmesini protesto etmek amacıyla düzenlenen bir mitingde, mitinge katılanlar adına konuşma görevini Burhan Felek yüklenir: "On dakika evvel Hukuk Mektebi'nden çıktığım zaman bütün bu gösterilerden, onun sebeplerinden, Babiali'ye geleceğimden haberim yoktu. O hava beni aldı, sadrazamla karşı karşıya getirdi." Felek, Sadrazam'dan katilin bulunmasını ister; sonra da kalabalığın yine ön saflarında, Meclis-i Mebusan'ın önüne kadar yürür. Burada, yine, Hasan Fehmi'nin katillerinin bulunmasını isteyen bir konuşma yapar, "Artık bu gizli eller kırılсын" diye bağırarak tepkisini sert bir biçimde dile getirir⁵⁴.

Felek, çok geçmeden, bu olayla ilgili olarak Divan-ı Harb'te sorguya çekilecek, kendisine, "Kim bu gizli eller? İddia ediliyor ki, İttihat ve Terakki imiş" diye sorulacaktır⁵⁵. Burhan Felek, kendi aktardıklarına göre, Divan-ı Harp'ten, ancak bir arkadaşının yardımıyla kurtulabilir. Kendisini iki yakın arkadaşının jurnal ettiğini de dosyasında görerek, son derece içerler⁵⁶.

Burhan Felek, üniversite yıllarının ardından, hep politikanın dışında kalmaya çabalayacak, politika ona 'buruk' gelecektir. Ancak, buna karşın, bir gazeteci ve köşe yazarı olarak tüm yaşamı boyunca, dolaylı da olsa, politikanın içinde yer alacaktır. Spor yönetimi içinde yüklendiği görevler de onu benzer bir biçimde politikanın içine çekecektir. Örneğin, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın İstanbul Bölgesi Spor Teşkilatı başkanlığını yürüttüğü dönemde, hiç düşünmemesine karşın, Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye olacaktır: "O zamanlar benim Halk Partisi'ne girmek veya girmemek aklımdan geçmezken, İstanbul teşkilatının başında bulunan baba dostum Doktor İbrahim Tali Bey 'böyle yerlerde bulunanların partiye mensup olmalarını

⁵³ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.60

⁵⁴ bkz. Burhan Felek, *Geçmiş Zaman Olur ki*, s.46 - 49

⁵⁵ bkz. Burhan Felek, *Seçme Yazılar*, s.13

⁵⁶ bkz. Burhan Felek, *Geçmiş Zaman Olur ki*, s.145 ve Burhan Felek, *Seçme Yazılar*, s.12 - 13

isterler, sen de kaydını yaptır' tavsiyesinde bulundu. Ben de 1927 yılında Kılıç Ali (Beşiktaş) Ocağı'na üye oldum."

ii) 'Şeyh-ül Muharririn' ve Çanakkale Savaşı'nın Fotoğrafçısı

Burhan Felek, Hukuk Fakültesi'nde okurken, babasının çalıştığı Evkaf Nezareti'nin bazı bölümlerinde çeşitli görevler almıştı. Hukuk Fakültesi'nin birinci sınıfındayken Evkaf Nezareti'nin sicil ve istatistik bölümlerinde stajyer olarak çalışmış, ardından 'muvazzaf katipliğe', son olarak da muhasebe bölümüne geçmişti. Fakülteden mezun olduktan sonraysa, bir süre avukatlık yapmış; ayrıca, İnşaat Genel Müdürlüğü'nün ve İstanbul İlaş Müdürlüğü'nün bazı bölümlerinde bulunmuştu⁵⁷. Ancak spora ve fotoğrafa olan tutkusu onu daha çok gazeteciliğe çekiyordu.

Burhan Felek, gazetecilik yaşamına, 'amatör' olarak 1909 yılında, İdman Dergisi'nde başladı. Bu arada, ilk kez, yalnızca futboldan söz eden 'Futbol' adlı bir dergiyi yayımlamaya başladı. 1910 yılındaysa 'Donanma Dergisi'ne geçerek profesyonel gazetecilik yaşamına girdi. Donanma Dergisi'nin ardından da Spor Alemi dergisinin kadrosu içinde yer aldı ve bu dergide düzenli olarak spor yazıları yazmaya başladı⁵⁸. Burhan Felek, bu dergilerin yanı sıra, Tasvir-i Efkar, Vatan, Yeni Ses, Alemdar ve Tettebbu gibi basın organlarında çalışmalarını sürdürerek iyi bir spor ve fotoğraf muhabiri olarak ün yapıyor; spor karşılaşmalarının eleştirilerini, spora ilişkin çeşitli röportaj ve makalelerini 'M. B. İdris', 'M. Burhanettin' ve 'Burhanettin' imzalarını kullanarak yayımlıyordu.

1925 yılındaysa günlük köşe yazıları yayımlamaya, o günün deyişiyle, 'fıkra muharrirliği' yapmaya başladı. Burhan Felek'in köşe yazıları, özellikle Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinden halka ulaştı. Yazılarında, daha çok, gündelik olayları anlatıyor, halktan insanların yaşamlarından kesitler sunuyordu. Zaman zaman da sporla ilgili görüşlerini yazılarında yansıtıyordu. Bu yazılarını, dilinin kıvraklığı, mizahi göndermeleri ve ustalıklı seçtiği fıkralarla besledi; kısa süre içinde de geniş bir okur kitlesinin beğenisini kazandı. Mizahi yazılarınıysa Tef, Akbaba, Kahkaha gibi dergilerde yayımladı. Felek, köşe yazılarını, aralıksız olarak tam 57 yıl sürdürdü. Son köşe yazısı, 5 Kasım 1982 tarihinde, ölümünden bir gün sonra Milliyet Gazetesi'nde yayımlandı.

⁵⁷ Burhan Felek, *Geçmiş Zaman Olur ki*, s.156 – 158

⁵⁸ bkz. Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, s.188

Burhan Felek'in Türkiye'de özgür basın anlayışının önemli bir savunucusu olduğu söylenebilir. Basın Birliği'nin kurucuları arasında yer almış, 1949 – 1952 ve 1959 – 1982 yılları arasında da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin başkanlığını yürütmüştür. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti başkanlığı sırasında, Basın Dispanseri, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Gazetecilik Ödülleri, Basın Sarayı ek yapısı, Gazeteciler Sosyal Hizmetler ve Emeklilik Vakfı gibi başarılı projeleri gerçekleştirmiştir⁵⁹. Gazetecilik mesleğine katkılarında ve çok uzun süre bu mesleğe hizmet vermesinden dolayı, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından kendisine Şeyh-ül Muharririn (en kıdemli gazeteci) sanı verilmiş; bu san 19 – 21 Kasım 1976 tarihleri arasında toplanan 2'inci Basın Kurultayı'nda onaylanmıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü de (IPI) Burhan Felek'i, çağdaşları arasında, hiç ara vermeden en uzun süre yazan gazeteci seçerek, basın şeref listesine almıştır. Fransa Hükümeti'yle ölümünden sonra kendisine Legion d'honneur nişanını layık görmüştür.

Felek'in, Türkiye'de gazetecilik eğitime de önemli katkıları vardır. Gazeteciler Cemiyeti başkanlığını yürüttüğü dönemde, gazeteci Sedat Simavi'yle birlikte, bir gazetecilik okulu açılması düşüncesini geliştirmiş, bu okulun İstanbul Üniversitesi bünyesinde açılması için girişimlerde bulunmuştur. Felek ve Simavi'nin söz konusu önerisi, dönemin İktisat Fakültesi yetkilileri tarafından olumlu karşılanınca da, İstanbul Üniversitesi bünyesinde, İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak eğitim veren Gazetecilik Enstitüsü, 1950 yılında çalışmalarına başlamıştır. Bu okuldaki ilk ders Burhan Felek tarafından verilmiş⁶⁰; Felek, söz konusu okulda 1977 yılına kadar eğitimcilik yapmıştır. Başlangıçta iki yıl süreli eğitim veren enstitüyse eğitim süresini 1969 yılında üç yıla çıkarmış daha sonra Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu ardından da Basın Yayın Yüksekokulu adıyla eğitim vermeyi sürdürmüştü, 1993 yılında da İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne dönüşmüştür⁶¹.

Burhan Felek, gazeteciliğine paralel olarak fotoğrafçılığıyla da dikkat çekmekte, Türk fotoğrafçılığının ilk 'basın fotoğrafçısı' olarak anılmaktadır. Gerçekten de Burhan Felek, Türkiye'de fotoğrafçılığın, özellikle 'basın' ve 'röportaj' fotoğrafçılığının gelişmesi aşamasında önemli bir rol yüklenmiştir. Onun bu alandaki en önemli çalışmasıysa Çanakkale Savaşı'yla ilgilidir. Çanakkale Savaşı'nın sonrasına ilişkin ilk fotoğraf kareleri onun objektifin-

⁵⁹ bkz. <http://www.turkiyegazetecilercemiyeti.org.tr/oncekibaskanlar/burhanfelek/burhan.htm>

⁶⁰ bkz. Ali Gevgilili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, s.217

⁶¹ bkz. <http://www.istanbul.edu.tr/iletisim/genel.htm>

den günümüze ulaşmaktadır⁶². Burhan Felek'in Çanakkale savaş alanının fotoğraflanmasına ilişkin olarak Çanakkale'ye ilk gidişi askerliği sırasında 1915 yılında olur. Felek, Çanakkale'ye ilk gidişini "Gelibolu harp sahasına gittim. 1915 yılının sonbaharında Çanakkale harp sahasının düşmanlar tarafından tahliyesinden birkaç gün sonra pozisyonları, yani mevzileri, siperleri, ölüleri, düşmanın bıraktığı ganimetleri, yaptığı tahribatı görüp resmini çekmek içindi. Kenan adında bir arkadaşıyla birlikte gittik o işi yaptık" diye anlatmaktadır⁶³.

Felek, 1917 yılında da, yine askerlik görevi sırasında, Çanakkale'ye gönderilir. Bu kez savaş sırasında ölen düşman askerlerine ait mezarlıkların fotoğrafını çekecektir: "Düşman memleketler Papa'ya müracaat ederek Çanakkale'deki mezarlıkların tahrip edildiğinden şikayet etmiş ve bunların ne halde olduğunu öğrenmek istemişler. Papalık Osmanlı hükümetine müracaat ederek harp sahasındaki mezarlıkların resimlerini çekme izni istemiş. Hükümet bu talebi reddetmiş ve beni, Papa'nın istediği mezarlık resimlerini çekmeye memur olarak oraya göndermeyi düşünmüşler."⁶⁴

Felek, bu görevi biraz kaygıyla karşılar: "Doğrusunu söylemek lazım gelirse Çanakkale'deki düşman mezarlıkları, bilhassa Seddülbahir köyünün Müslüman mezarlığının yanındaki sahada birkaç yüz dağınık mezardan ibaretti ve tahliyeden hemen sonra bunlardan bazılarının resimlerini çekmiştim. Birisi etrafı tahta parmaklıklarla çevrilmiş, başında gene doğramadan yapılmış tahta bir haç ve üzerinde 'Şeref sahasında vatan uğrunda ölen General Canavul' yazılıydı. Altında da doğum ve ölüm tarihleri. Başka belli başlı mezarlar görmemiştim. Şurada burada istavrozlar vardı. Müslüman mezarlığının yanındaki bu istavrozların dağınık durumu beni endişelendiriyordu." Ancak, geçen süre içinde mezarlıklar düzenlenmiştir: "Tarla tarla muntazam mezarlar. Üzerlerinde sahiplerinin isimlerini taşıyan haçlar dikiliydi. Doğrusunu isterseniz tafsilat sormadım. Ancak bütün bu mezarlıkların bizim tarafımızdan tanzim edilmiş olmasına şüphe yoktu. Birkaç poz yakın - uzak resimler aldım."⁶⁵

Felek, mezarlıkların fotoğrafını çektikten sonra İstanbul'a dönecektir.

⁶² bkz. Burçak Evren, "Cumhuriyetten Önce Türkiye'de Fotoğraf", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, s.791 ve Engin Çizgen, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Fotoğraf", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, s.796

⁶³ Burhan Felek, *Geçmiş Zaman Olur ki*, s. 191

⁶⁴ Burhan Felek, a.g.e., s.192

⁶⁵ Burhan Felek, a.g.e., s.193

Ancak, dönüşünün hemen ardından; karargaha, 'çektığı fotoğrafları yabancı ellere verebilir' diye ihbar edildiğinden göz altına alınacaktır. Kendi deyişiyle İttihatçılar onun peşini askerde bile bırakmamışlardır...

iii) Spora İlgisi

Burhan Felek, gençlik yıllarında, okuldan ve kulüp işlerinden arta kalan zamanlarında, ortaoyunu, taklit, mühürçülük, fotoğrafçılık ve spor gibi konularla ilgileniyordu. Ortaoyunu, taklit ve mühürçülüğe duyduğu ilgi çok geçmeden sona erdi. Ancak, spor ve fotoğraf tutkusunun, onun yaşamının gelişimini belirlediği, kendi deyişiyle 'yakasını bırakmadığı' söylenebilir.

Burhan Felek, aktif olarak spor yapmaya çocukluk yıllarında başlamıştı. İlk ilgi duyduğu spor dallarından biri güreşti. Kadıköy Kurbağalidere, Beylerbeyi Havuzbaşı ve Sarıyer Hidayetbağı'nda yapılan yağlı güreş karşılaşmalarını ilgiyle izliyor, zaman zaman da bu karşılaşmalara aktif olarak katılıyordu. Burhan Felek'in güreşe olan merakı, onu Güreş Federasyonu'nun yönetim kademelerine kadar sürükleyecek, bazen başkan, bazen de asbaşkan olarak Güreş Federasyonu içinde uzun yıllar hizmet verecektir.

Burhan Felek'in Türkiye'de güreş sporunun kurumlaşması aşamasında belirleyici çalışmaları olmuş, ilk greko-romen güreş yönetmeliğini Fransızca'dan Türkçe'ye çevirmek gibi önemli bir görevi yüklenmiştir. Ünlü Fransız güreşçisi Paul Ponceun'un '20 Sene Güreş' adlı kitabını Türk diline kazandırarak, o zamanın spor dergilerinde parça parça yayımlatması da Felek'in Türk güreş sporuna önemli katkılarından biri olarak ele alınabilir⁶⁶.

Burhan Felek, aynı yıllarda, güreşin yanı sıra, atletizm ve futbolla da ilgileniyor, uzun mesafeli koşulara (1500 metre) ve çeşitli futbol karşılaşmalarına aktif olarak katılıyordu. 1907 yılındaysa, Üsküdar'daki arkadaşlarıyla birlikte Anadolu Spor Kulübü'nü kurarak, Türk spor tarihine, Anadolu Spor Kulübü'nün hem kurucusu hem de futbolcusu olarak geçti.

Anadolu Spor Kulübü, ilk yıllarında yalnızca futbolla ilgilenmekte, varlığını da zor koşullar altında sürdürmekteydi. Burhan Felek, bu zor koşulları, şu cümleyle özetler: "Kulübün adı sanı, azası vardı ama, yeri yurdu, nizamnamesi yoktu." Gerçekten de kulübün resmi bir merkezi yoktu. Fiilen, Burhan Felek'in Üsküdar'daki evi, derneğin merkezi gibi çalışıyordu. Ancak, bu yasal olmayan durumun yetkililer tarafından ortaya çıkarılması uzun sürmedi. Bir gece, kulübe üye gençler, Felek'in evinden çıkarılarken göz altına

⁶⁶ bkz. Burhan Felek, Yaşadığımız Günler, s.137 – 139

alındılar. Gençlerin sorgulanmaları sırasında 'futbol için' toplandıkları anlaşıldı ve serbest bırakıldılar; ancak, bu sorgu sırasında, kulübün Cemiyetler Kanunu'na göre tescil edilmediği ortaya çıktı. Bu olayın ardından, Burhan Felek ve arkadaşları Anadolu Spor Kulübü'nü tescil ettirme girişimlerinde bulundular ve 1908 yılında kulübü tescil ettirerek, kulübe resmi bir statü kazandırdılar. Kulüp, tescil edilmesinin hemen ardından gelişmeye başladı ve bünyesindeki spor faaliyetlerini artırdı. Kulübün üyeleri, daha çok Salacak, İhsaniye, Üsküdar ve Kadıköy gibi semtlerden gelen 'yalı çocukları' olduğu için de kulüp içinde futbolun yanı sıra özellikle su sporlarına ağırlık verildi, bu sporlar gençler tarafından kulüp bünyesinde aktif olarak yapıldı⁶⁷. Anadolu Spor Kulübü'nün, 1908 yılında, resmen kuruluşunun ardından, İstanbul liglerinde, hep ön sıralarda yer aldığı ve bu gücünü 1920'li yıllara kadar sürdürdüğü söylenebilir⁶⁸.

Burhan Felek, spor yaşamı içinde, zaman zaman futbol ve güreş karşılaşmalarında hakemlik de yaptı. Ancak, aktif spor yaşamı uzun sürmedi. O, Türk sporuna, daha çok, yazar ve yönetici olarak hizmet verdi. Makaleleri, röportajları ve karşılaşma eleştirileri ile Türk sporunun – özellikle Türk futbolunun – gelişimine katkıda bulunmaya çalıştı, spor yönetimin çeşitli kademelerinde başarılı projelere imza attı, Türk sporunun kurumsallaşması ve dünya sporuna eklenmesi aşamasında önemli görevler yüklendi. Yalnız Türkiye'de değil, uluslararası alanda da olimpizm düşüncesinin yerleşmesi konusunda çeşitli katkılar yaptı, bu katkılarında dolayı, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından Diplome de Merite Olympic (Liyakat Diploması) ile ödüllendirildi.

B) Sporu Algılayışı

Burhan Felek'in sporla ilgili görüşlerini ve Türk sporu içindeki yerini saptayabilmek için, öncelikli olarak, onun sporu algılayışının ortaya konması gerektiğini düşünüyoruz.

Burhan Felek, sporu, her şeyden önce, bireyin saldırganlık dürtülerini uygar yollardan denetim altına alan bir araç olarak algılamaktadır. Bu açıdan, şu görüşü dikkat çekicidir: "Dünyada insan merakını, insan heyecanını tahrik eden beşer faaliyetleri arasında spor, 20'inci yüzyılın ruhi atomudur. İki kişi dövüşüyor, bir buçuk milyar adam gece uykusunu terk edip onu seyrediyor. Bence insanın hamurundaki şirretlik ve saldırganlık eğilimine, me-

⁶⁷ bkz. Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, s.197

⁶⁸ bkz. *Tercüman Büyük Futbol Ansiklopedisi*, C.1, s. 53

deni ve zararsız şekilde cevap verdiği için spor, yaşama uğraşlarından sonra gelen en mühim bir tasa olarak hayat tablomuzun başlarında yer almıştır.⁶⁹

Ancak, Felek'in sporu algılayışı, yalnızca bu boyuttan ele alınamaz. Onun düşünce yapısı içinde spor, ulusal amaçlara hizmet eden bir araç fonksiyonunu da yüklenir. Ona göre, sporda temel amaç, bireyi, dolayısıyla ırkı sağlamlaştırmaktır. Bu açıdan da spor, daima bu ulusal amaca hizmet çerçevesinde düşünülmelidir.⁷⁰

Burhan Felek'in spora yaklaşımı içinde sporla savaş ve askerliğin zaman zaman beraber algılandığı görülür. Bazı çevreler tarafından, sporun, bir tür askerlik hazırlığı olarak kabul edilmesini yadsımaz; hatta savaşı, tehlikeli ancak 'şerefli' bir spor olarak görür. Bu görüşünü 'Harp ve Spor' adını verdiği makalesinde ayrıntılarıyla açıklar: "Bugün, harp kadar ciddi bir işle meşgul olan milletlerin spor gibi eğlencelerle uğraşması belki aykırı gibi görünürse de son senelerin harp ve spor telakkileri büsbütün değiştiğinden bu mülahaza artık gayri varittir. Çünkü bir taraftan harpte olan memleketlerin dahi normal hayatı - mümkün merteye - muhafaza etmeleri, halkın ve muhariplerin maneviyatının yıpranmaması için de onun mümkün olduğu kadar normal hayat sürmesi ve harp sebeble yaşayışını büyük mikyasta değiştirmemesi lazımdır. Bu mühim düşüncelerden başka bir de şu var ki; bugün spor artık en liberal ve demokrat memleketlerde bile bir nevi askerlik hazırlığı ve daha başka tabirle askerlik bir çeşit spor sayıldığı için harp ile spor arasında büyük bir yakınlık görülüyor ve sporun harp sebeble ihmali terviç edilmiyor. İşte bu mülahazalardır ki bugün bir taraftan cephelede dövüşen milletler, diğer taraftan ya kendi aralarında ya komşularına karşı spor müsabakaları yapmaktan geri kalmıyorlar. Doğrusunu da söylemek lazım gelirse harp de bir büyük, bir tehlikeli fakat ne kadar şerefli bir spordur, değil mi?"⁷¹ Ancak, bu görüşlerine karşın, Burhan Felek, 'yarışma'⁷²nın olmadığı beden hareketlerini, çoğunlukla, sporun kapsamı dışında tutar.

Burhan Felek'in spora yaklaşımı içinde 'amatörlük' 'milli bir dava' olarak nitelenir. Ancak, ona göre, çağdaş olimpiyatların ilk kez gündeme geldiği dönemdeki amatörlük ruhunu 1950'lerde aramak saflıktır; her şeyden

⁶⁹ Burhan Felek, *Biraz da Yarenlik*, İstanbul 1984, Felek Yayıncılık, s.82

⁷⁰ bkz. Burhan Felek, *Seçme Yazılar*, s.36

⁷¹ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.51 - 52

⁷² bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.90 - 91

önce kişilerin yaşamı algılayışları değişmiş, insanlığın yeni değerleri 'çıkarıcı' yaklaşımların üzerine kurulmuştur: "İnsanlar değişmiş, hayat telakkileri değişmiş ve maalesef ahlak mülahazaları zayıflamıştır. Karın doyurmak ve başkasının malına göz dikmek gibi esaslar üzerine siyasi mezhepler kuran beşeriyetten, tam ve avızsız bir amatörlük beklemek, hiç değilse bunu kendi kendine yapmasını beklemek platonî bir aşk olur."⁷³

Bu durumda, Burhan Felek'e göre, amatörlük ruhunu kurtarmak için yapılacak en önemli girişim, profesyonelliği belli kurallar dahilinde benimsemektir. Çünkü profesyonelliğin yadsınıp dışlanması, amatörlük ruhunun ve spor ahlakının önündeki en önemli engel olan 'gizli profesyonellik'i (amateurisme marron) ortaya çıkarır. Gizli profesyonellekle savaşmaksa olanaklı değildir⁷⁴. Bu açıdan Felek, profesyonelliğin 'ayıp' ya da 'şerefsizlik' olarak düşünülmesine karşı çıkar. Bu arada, Felek, amatörlük ruhunu zedeleyen en önemli unsurlardan birinin de, amatörlüğün çok sıkı kurallara bağlanması olduğunu vurgular⁷⁵.

Burhan Felek, spora ilişkin görüşlerini sunduğu makalelerinde spor kurumunun önemli bir sorunu olan 'kitle mi, yıldız sporcu mu' sorusunu da ele alır. Onun bu konudaki yaklaşımı, konumuzla ilgili olarak, önem taşımaktadır. Felek, sporun gelişebilmesi için, mutlaka kitlenin olması gerektiğini ifade eder. Ona göre, kitle, hem sporun temel unsuru olan 'heyecan' için, hem de o kitlenin içinden sporcu ve yıldızların bulunması için gereklidir. Ancak, Felek'e göre, sporun varolabilmesi için yalnızca kitle yeterli değildir, aynı zamanda yıldız sporcular da gerekir; özellikle kitlenin aktif ya da pasif olarak spora yönelmesi açısından yıldız sporcu 'örnek' ve 'tetikleyici' olacaktır. Felek, yıldız sporcuyu ve 'şampiyon'u bu açıdan önemser ve onun artık kitleye mal olduğunu söyler: "Bilmek gerekir; bir şampiyon kendinin, kendi şahsi gururunun ve şahsi zevkinin adamı değildir. Hele bir memleketi temsil için omuzlarına o memleketin bayrağı verilen gençler için şahsından tamamen feragat etmek bir zarurettir."

C) Türk Sporunun Uluslararası Spora Eklemlenmesi ve Burhan Felek

Burhan Felek'in sporla ilgili düşünceleri bağlamında üzerinde durulması

⁷³ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.33

⁷⁴ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.35

⁷⁵ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.101 - 102

gereken en önemli konulardan biri de onun uluslararası spor yarışmalarına yaklaşımıdır. Felek'e göre bir ülkede sporun gelişimiyle ilgili olarak bu yarışmalara katılmanın belirleyici bir etkisi vardır; Türkiye de sporunu geliştirebilmek için, başta olimpiyat oyunları olmak üzere, bu tür yarışmalara mutlaka katılmak durumundadır. Bu yarışmalar, dünya ölçülerine göre Türk sporunun çeşitli dallardaki düzeyini gösterecek ve yukarıda da belirtildiği gibi gelişmesine katkı yapacaktır⁷⁶. Ayrıca, halk arasında, spora duyulan ilgiyi ve aktif ya da pasif spora katılımı yükseltecektir⁷⁷.

Felek'e göre, bu tür yarışmaların bir diğer önemli fonksiyonu da ülkelerin siyasal tanıtımına ve uluslararası barışın oluşturulup korunmasına katkı yapması noktasında ortaya çıkmaktadır. Felek bu düşüncesini "çok defa sefirlerin yapamadığı yaklaşımları spor temasları kolaylaştırmıştır" diye dile getirir⁷⁸.

Burhan Felek, bu görüşleri bağlamında, Türk sporunun uluslararası spora eklenmesi aşamasında önemli görevler yüklenecektir. Bu görevlerin önemli bir bölümü de olimpiyat oyunları ile ilgilidir. Felek, 1962 – 1982 yılları arasında Türkiye Olimpiyat Komitesi Başkanlığı'nı yürütecek, 1924 olimpiyatlarına Türkiye kafilesi başkan yardımcısı, 1928 olimpiyatlarına Türkiye kafilesi başkanı, 1948, 1960 ve 1972 olimpiyatlarına da olimpiyat komitesi temsilcisi olarak katılacaktır. 1936 olimpiyatlarındaysa gazeteci olarak izleyecektir.

Burhan Felek, bu görevleri sırasında, Türkiye'de olimpiizm idealinin yerleşip gelişmesi ve Türk sporunun uluslararası spora eklenmesi aşamalarında başarılı çalışmalara imza atar. Onun bu bağlamdaki en önemli çalışmalarından bir diğeryse Balkan Oyunları'yla ilgilidir. Felek, Balkan Oyunları düşüncesinin doğması, bu düşüncenin Türkiye'de benimsenmesi ve Türkiye'nin Balkan Oyunları'na katılması noktalarında önemli roller yüklenir.

Balkan ülkelerinin katıldığı küçük çaplı bir olimpiyat oyunu düzenleme düşüncesi, 1928 Amsterdam Olimpiyatları sırasında doğmuştur. Türkiye, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya temsilcileri arasında yapılan görüşmelerde, yalnızca Balkan ülkelerinin katıldığı bir olimpiyat oyunu düzenleme düşüncesi geliştirilmiş, bu düşünce söz konusu ülkelerin tem-

⁷⁶ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.46 ve 74

⁷⁷ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.65

⁷⁸ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.92

silcileri tarafından benimsenmiştir. Felek, bu görüşmelere Türkiye temsilcisi olarak katılır ve diğer temsilcilerle birlikte Balkan Oyunları düşüncesini onaylar. Söz konusu oyunlara ilişkin anlaşmayı da Türkiye adına o imzalar⁷⁹.

Balkan Oyunları'nın ilki 1929 yılında, Yunanistan'ın başkenti Atina'da düzenlenir ve oyunlarda yalnızca atletizm dalında yarışmalar yapılır. Ancak, Türkiye, bu oyunlara çağrılı olduğu halde Yunanistan'la bozuk siyasi ilişkileri nedeniyle katılmaz. Yunanistan da 1929 yılında düzenlenen oyunları 'deneme' olarak sayarak resmi listeye almaz. İlk resmi Balkan Oyunları'ysa 1930 yılında yine Atina'da düzenlenir ve Balkan Oyunları da resmen 1930 yılında başlamış olur.

Türkiye 1930 yılında yapılan Balkan Oyunları'na Burhan Felek'in yoğun çabaları sonucunda katılır. Ancak atletizm ve tenis branşlarında yapılan karşılaşmalarda önemli bir başarı elde edemez.

Felek, alınan kötü sonuçları göz önünde bulundurarak, Balkan Oyunları kapsamına güreşin de dahil edilmesi için çalışmalara başlar. 1931 yılında yapılan Balkan Oyunları Kongresi'ne de bu yönde bir teklif götürür. Ancak, Felek'in bu teklifi, delegeler tarafından olumlu karşılanmaz. 1932 yılındaysa Burhan Felek ve Yunanistan delegelerinin çabaları sonucunda 'en az üç Balkan ülkesinin katıldığı branşlarda Balkan şampiyonası yapılabilir' görüşü benimsenince güreş, Balkan Oyunları kapsamına girer⁸⁰. Türkiye de bu dalda başarılı sonuçlar alarak, Balkan Oyunları içinde sesini duyurmaya başlar.

Burhan Felek, Balkan Oyunları'nın Türkiye'de yapılabilmesi için de yoğun çaba harcar. Bu düşünüyü gerçekleştirme olanağınysa 1935 yılında bulur; Türkiye 1935 yılında yapılacak 6'ncı Balkan Oyunları'na ev sahipliği yapacaktır. Türkiye, uluslararası spor yarışmaları alanındaki bu ilk ev sahipliğine özenle hazırlanmaya başlar. Ancak bir dizi sorun vardır. Bu sorunların en önemlisi, o zaman, İstanbul'da bir tek koşu pisti bulunması ve bu pistin de uluslararası kurallara uygun yapılmamış olmasıdır. Felek, söz konusu pisti kurallara uygun hale getirmek için girişimlerde bulunur. Ancak, projeyi üstlenen Belediye Fen Heyeti önemli bir hata yapar. Felek bu hatayı "Belediye Fen Heyeti, memuriyet hayatlarında hiç koşu pisti yapmadıkları için bir hata yaptı. Bunda da mazurdular. Biz kendilerine atletizm ve pistin evsafını tayin eden kitapları vermiştik ama pistin iç kordondan (yani iç kenardan) otuz

⁷⁹ Balkan Oyunları'yla ilgili olarak bkz. *Tercüman Spor Ansiklopedisi*, C.3 (Olimpiyatlar), s.1117 v.d.

⁸⁰ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.62 - 63

santim dışarıdan ölçüldüğü zaman 400 metre gelmesi lazım geldiğini söylememiş olmalıyız ki, pist tam kordondan ölçüldüğü zaman 400 metre geliyor ve 30 santim içerden ölçüldüğü zaman 2,80 metre uzun geliyordu” diye anlatmaktadır⁸¹. Bu durum, 6’ncı Balkan Oyunları’nda, atletizm dalındaki yarışma sonuçlarının geçerli sayılmamasına yol açar, derecelendirme ve rekor saptaması da bu nedenle yapılamaz.

6’ncı Balkan Oyunları’nda karşılaşılan tek sorun bu değildir. Burhan Felek, yaşanan bir diğer sorunu şöyle dile getirir: “Umumiyetle biz o güne kadar atma ve atlama mesafelerini şeritle ölçerdik. Bu yanlış bir şeydi. Çünkü ne olursa olsun, hele uzunca mesafede bir şeridi gererseniz başka neticeler alırsınız. Onun için atletizm müsabaka nizamnameleri, ölçüleri çelik şeritle yapmayı emreder. Biz Balkan Oyunları’nı yaptığımız 1935 senesinde Türkiye piyasalarında çelik ölçü şeridi yoktu. Belki bazı mimar ve mühendislerde vardı ama çarşıda satılmıyordu. Onun için, Yunanlılar’a İstanbul’a gelirken bize iki tane 50 metrelik çelik şerit getirmelerini rica ettik.” Yunan heyeti İstanbul’a gelirken bu şeritleri yanında getirecek ancak, şeritlerin gümrükten içeri sokulması sırasında sorunlar yaşanacaktır. O tarihlerde Türkiye’de çelik şerit dışalımını yasak değildir. Ancak, ölçülerde yapılan değişiklik nedeniyle, şeritlerin Türkiye’ye girmesine gümrük memurları tarafından izin verilmez. Felek, bu tatsız durumu çözümlmek için dönemin Gümrük Bakanı Rana Bey’le görüşür. Ancak, Rana Bey ‘Ben bu işi bilmemiş olayım, siz ne yaparsanız yapınız’ diye sorumluluğu Felek’e bırakır. Felek de bunun üzerine gümrük memurlarına rica eder ve geri çıkarma koşuluyla çelik şeritleri gümrükten Türkiye’ye sokmayı başarır⁸².

Burhan Felek’in 6’ncü Balkan Oyunları’yla ilgili olarak yaşadığı tatsızlıklar bu kadarla da sınırlı kalmaz. Felek, Cumhuriyet Halk Partisi’nden Rahmi Bey’in, şeref tribününden istediği biletleri vermeyince, onun Türk spor camiasından dışlanmasına kadar varacak olaylar yaşanır. Felek, bu olayları anılarında aktarırken, ‘Halk Partisi’nin bana yaptığı bu gaddarlığı unutamam’ görüşüne yer verecektir⁸³.

D) Türkiye’de Sporun Kurumsallaşması ve Burhan Felek

Burhan Felek, yalnızca Türk sporunun uluslararası spora eklemelenmesi aşamasında değil, aynı zamanda Türk sporunun kurumsallaşması aşamasında

⁸¹ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.20 – 21

⁸² bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.22

⁸³ bkz. Burhan Felek, a.g.e., s.26 – 29

da önemli görevler yüklenir.

Bu görevlerinin ilki, Türk sporunun ilk önemli örgütlenmesi olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşuyla ilgilidir. Felek, kulüpleri Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı çatısı altında toplayabilmek için çalışmalarda bulunur ve bu kurumun kurucuları arasında yer alır. Kurumun yönetmeliğini de o hazırlar. Felek, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın ikinci başkanlığını uzun süre yürütür. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını ardındansa bu kurumun danışma kurulu üyeliğine getirilir. Bu görevi 1938 – 1965 yılları arasında başarıyla sürdürür.

Burhan Felek, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin de kuruluş çalışmalarına katılır ve bu kurumun da yine kurucuları arasında yer alır. 1962 – 1982 yılları arasında da Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin başkanlık görevinde bulunur.

Burhan Felek, Türkiye Futbol Federasyonu'nun kuruluş aşamasında da önemli görevler yüklenir. Yusuf Ziya Öniş ve Ali Sami Yen'le birlikte çalışarak Futbol Federasyonu'nun kuruluşunu gerçekleştirir ve bu kurumda görev yapar. Felek, Türkiye Güreş Federasyonu'nda asbaşkanlık ve başkanlık görevlerinde, Türkiye Atletizm Federasyonu'nunda da 1922 – 1923 ve 1924 – 1935 yılları arasında başkanlık görevinde bulunur.

Başta, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı olmak üzere, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, Türkiye Futbol Federasyonu, Türkiye Güreş Federasyonu'nda ve Türkiye Atletizm Federasyonu Türk sporunun gelişimi içinde önemli yerlere sahip temel kurumlardır. Felek'in bu kurumların pek çoğunun kurucuları arasında yer alması ve uzun yıllar hizmet vermesi onun Türk sporunun kurumsallaşması aşamasında önemli bir rolü olduğunu göstermektedir.

IV. Sonuç

Bugün Türk sporunun içinde bulunduğu durum düşündürücü. Yoğun bir genç nüfus olmasına karşın, aktif olarak spora yönelim tatmin edici boyutta olmaktan çok uzak. Pasif olarak spora yönelimse futbol ve basketbol dallarında görülüyor. Ancak bu yönelim sorunlu. Bireyler, futbol ve basketbol karşılaşmalarında, ezilmişliklerini, dışlanmışlıklarını, başarıya açıklıklarını ve tüm bunlardan daha da önemlisi amaçsızlıklarını bir ölçüde ve anlık olarak gidermeye çalışıyorlar. Bu, elbette, sporun amaçlarının çok dışında.

Bir diğer önemli nokta hükümetlerin konuya yaklaşımıyla ilgili. Onlar

Türk sporunun sorunlarına tutarlı ve kapsamlı politikalar üretmiyorlar. Sporda amacın ne olduğu, spor yönetiminin hangi araçlarla ve nasıl gerçekleştirileceği hala net olarak ortaya konamıyor. Bütçelerde spora ayrılan pay- sa çoğu kez bir tek profesyonel futbolcunun aldığı transfer ücretiyle kıyasla- nabilecek boyutlara kadar iniyor. Bu çerçevede içinde de Türk insanı spor ya- pamıyor, uluslararası alanda Türk sporundan ve Türk sporcusundan başarılı sonuçlar gelemiyor. Türk sporunun aydınlarıysa (!) teknik bir takım ayrıntı- lar ve 'kulis' çalışmalarıyla meşgul.

Aslında tüm bunlar, Cumhuriyet döneminin spora yönelen aydınlarının önemini daha açık olarak ortaya çıkarıyor ve onların bu konudaki emeklerini daha değerli kılıyor. Biz bu çalışma kapsamında bu aydınlardan Burhan Fe- lek'i anlatmaya çalıştık.

Burhan Felek, kamuoyunda daha çok gazeteci ve köşe yazarı kimliğiyle ön plana çıkıyor. Ancak, yukarıda da özetlediğimiz gibi, onun Türk sporu- nun kurumsallaşması ve uluslararası spora eklemelenmesi aşamalarında ö- nemli çalışmaları ve başarılı girişimleri var. Belki Türkiye'deki değil ama dünyanın pek çok ülkesindeki spor otoriteleri, onu, amatörlük ruhunun can- lanması ve olimpizm düşüncesinin yerleşmesi bağlamındaki katkılarıyla anıyor. Kanımızca, Türk sporunu yönlendirenlerin ya da yönlendirme ama- cında olanların, Felek'in bu düşünce ve katkılarını gözden geçirmesi, Türk sporunun içinde bulunduğu sorunların çözümlenmesi aşamasında yol göste- rici olacaktır.

ÖZET:

Bu çalışma kapsamında, Cumhuriyet dönemine damgasını vuran önemli isimlerden Burhan Felek'in yaşamı ele alınmış ve Türk sporuna olan katkıları üzerinde durulmuştur. Çalışma sporun tanımı ve Cumhuriyet dönemi Türk spor tarihine ilişkin bir özetle başlamaktadır. Bu özet içerisinde önce Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde spor alanındaki gelişmeler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı spor mirası anlatılır. Daha sonraysa Türk Devrim süreci içinde spordan hangi amaçlarla ve nasıl yararlandığı ortaya konur. Çalışmanın ikinci bölümündeysen Cumhuriyet dönemi Türk sporunun çalışmada özetlenen gelişimi içinde Burhan Felek'in yeri ve katkıları gösterilir.

Anahtar Kelimeler: Burhan Felek, Spor, Cumhuriyet, Futbol, Türkiye.

ABSTRACT:

Within the framework of this study, the life of Burhan Felek, who's one of the significant figures of the young Turkish Republic, has been portrayed and his contributions to sports in Turkey have been emphasised. The abstract refers to the developments, which took place within the field of sports during the last era of the Ottoman Empire and the sports heritage taken over by the young Turkish Republic from the Ottoman Empire. Furthermore, how and with what purpose sports were used by the Turkish Republic were also mentioned. In the second part of the study the role of Burhan Felek within the development and progress of sports in Turkey as well as his contributions have been cited.

Key words: Burhan Felek, Spore, Republic, Football, Turkey.